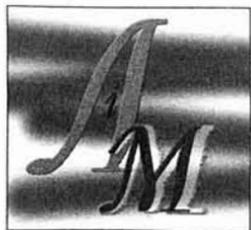

МАСТАЦТВА і мастацтва

22 ліпеня 2005 г. № 29/4316

АНОНС!

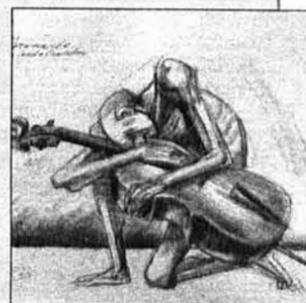
Гэтае свята, якое чатырнаццаць гадоў таму пачыналася як музычны фест, з часам зрабілася не толькі міжнародным фестывалем мастацтваў, але і сапраўдным сімвалам сяброўства і аднання славянскіх народаў.

Асабліваасцю сёлетняга творчага форуму можна лічыць не толькі яшчэ большы размах, але і пашырэнне геаграфіі — 34 краіны-ўдзельніцы. І яшчэ адна прыемная “падзея” — добрае надвор’е, якое сёлета спрыяла святочнаму настрою.

СТАР.

2

Галоўнае ў яго работах на старонках кніг — не адно толькі ілюстраванне літаратурнага зместу ў традыцыйным разуменні. Хутэй — стварэнне паралельнага візуальнага свету. Як паўнаватрасны сатворца пісьменнікаў, мастак часам нават спрачаецца з імі альбо дапаўняе літаратурны змест сваімі філасофскімі вызначэннямі, звяртаецца да самых значных і складаных падзей, выказваючы пратэст супраць войн, знішчэння і сацыяльнай асуджанасці чалавека...

СТАР.

10

КРАІНА ТАЛЕНТАЎ

Уся наша краіна была гераіняю гэтага свята. Панавала яно ў цэнтры сталіцы, дзе разгарнулася заключная імпрэза II Усебеларускага фестывалю народнага мастацтва “Беларусь — мая песня”. Ладзіўся ён пад патранатам Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь пры падтрымцы шэрагу міністэрстваў і ведамстваў.

Агледзіны аматарскай творчасці, якія працягваліся два гады і прысвячаліся сёлетняму юбілею Вялікай Перамогі, аб’ядналі самыя шырокія колы грамадства. І вось — яскравы фінал: лепшыя з лепшых удзельнікаў сустрэліся ў сталіцы. Прадстаўлялі яны ўсе рэгіёны краіны і ці не ўсе віды і жанры мастацкай творчасці: ад аўтэнтчных спеваў да акадэмічнага вакалу, ад спрадвек традыцыйных промыслаў да тэатра моды, ад самабытнай харэаграфіі да шырка і шоу-балета...

У Малой зале Палаца Рэспублікі прайшла ўрачыстая цырымонія ганаравання самых адметных талентаў з народа. На Кастрычніцкай плошчы выступілі лепшыя самадзейныя калектывы.

А гала-канцэрт у Вялікай зале Палаца сабраў маляўнічае суквецце новых пераможцаў фестывалю “Беларусь — мая песня”. І марнаю была б спроба кагосьці тут вылучыць, назваць, пералічыць, бо лаўрэатаў — амаль паўтары сотні, дыпламантаў — каля 130-ці.

Фестываль, на эмблеме якога — стылізаваная выява птушак у імклівым палёце, гуртуе пад сваім крылом гарэзліваю дзятву ды жвавых бабулек, віртуозаў-музыкаў ды адмыслоўцаў народных рамёстваў, захавальнікаў шляхетнага беларускага танца ды аматараў сакавітых жартаў... У гармоніі такіх святаў адчуваеш мудрасць доўгажыхароў і стваральную энергію новай генерацыі. Пераемнасць пакаленняў, праз якую раскрывае сваю прыгожую багатую душу наша старажытная і маладая Беларусь, пшырая і таленавітая.

Фота Яся Кавалевіча
Калаж Віктара Калініна

Цэнтр плюс...

Міністэрства культуры РБ і Беларускі дзяржаўны інстытут праблем культуры правялі Рэспубліканскую навукова-практычную канферэнцыю “Узаемадзеянне цэнтра і рэгіёнаў у сферы культуры”. У коле ўвагі былі актуальныя задачы ідэалагічнай работы ў рэгіёнах і роля ўстаноў культуры ў іх рэалізацыі; надзённыя праблемы і шляхі аптымізацыі дзейнасці інфраструктуры сацыяльнай сферы; задачы, змест, формы і метады сацыяльнай культуры ў сферы амаатарскай творчасці, традыцыйная культура ў сферы сацыяльна-культурнай дзейнасці і інш. Падчас канферэнцыі прайшоў VIII Беларуска-расійскі савет дырэктараў абласных цэнтраў народнай творчасці.

Я.КАРЛІМА

Вышыванкі ад ветэранаў

“Жаночых рук прыгожае тварэнне” — экспазіцыя пад такой назвай ладзілася напрыканцы чэрвеня ў памяшканні Драгічынскай раённай бібліятэкі, што на Брэстчыне. Падчас выставы свае лепшыя вышываныя работы прадэманстравалі ўмельцы-ветэраны.

Усе, хто пазнаёміўся з арыгінальнымі вырабамі самабытных майстроў, аднадушна адзначалі: “Малішчы! Ёсць яшчэ порах у парахаўніцах!” А глядач наведваўся сюды самы розны: пастаянныя чытачы бібліятэкі, адпачыўшы, што прыехалі на адпачынак у родны горад, проста людзі, якія цікавіцца народнай творчасцю і нашым агульным мінулым.

Раіса ЕЎКОВІЧ

“Асаблівая” адукацыя

Савет Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь ухваліў праўкі ў Закон “Аб адукацыі” адносна асоб з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця. Падчас прадстаўлення адпаведнага законапраекта на чарговае пленарнае пасяджэнне другой сесіі, старшыня Пастаяннай камісіі па сацыяльных пытаннях Анатоль Новікаў адзначыў, што змяненні і дапаўненні абвешчваюць для гэтай катэгорыі насельніцтва тэрміны атрымання агульнай базавай і пачатковай адукацыі, працягласць агульнай сярэдняй адукацыі. Імі таксама канкрэтызуецца спіс устаноў, якія забяспечваюць атрыманне спецыяльнай адукацыі.

Паводле слоў Анатоля Новікава, праўкі накіраваны на тое, каб прывесці дзеючы закон “Аб адукацыі” ў адпаведнасць з законам “Аб адукацыі асоб з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця / спецыяльнай адукацыі”.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

Горад знаёмы і незнаёмы

Няўжо ўсё гэта — Мінск? Такое пытанне міжволі ўзнікае, калі знаёмішся з выставай мастацкіх фотаздымкаў “Мінск: вобраз горада”.

Гэтая экспазіцыя па-новаму раскрывае нам даўно вядомыя і родныя рысы беларускай сталіцы. Нечаканыя ракурсы, нязвыклыя нюансы асвятлення, незнаёмыя прасторы змяняюць тое, што здавалася такім звычайным, паўсядзённым. І аблічча мегаполіса, які робіцца прыгажэйшым і, так бы мовіць, больш еўрапейскім, мы бачым у зусім іншым ракурсе.

Як паведаміла дырэктар Гарадской мастацкай галерэі твораў Л. Шчамялёва Таццяна Бембель, выстава падрыхтавана сумесна з грамадскім аб’яднаннем “Фотамастацтва”. У ёй узлілі ўдзел як прызнаныя майстры аўтарскіх фотаздымкаў, так і пачаткоўцы. Экспазіцыя будзе працаваць да 20 жніўня.

Р. М.

Вобразы мінуўшчыны

14 ліпеня ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася выстава Уладзіміра Багданава “Вартавыя стагоддзяў” (замкі, крэпасці, абарончыя храмы, фартыфікацыйныя збудаванні на Беларусі XIII—XX стст.).

Гэтая выстава — частка праекта “Беларусь на пачатку трэцяга тысячагоддзя”, мэта якога — стварэнне найбольш поўнай і сістэмнай фотатэкі архітэктурных помнікаў Беларусі.

Шмат якія з нашых архітэктурных шэдэўраў страчаны ў войнах, іншых катаклізмах, руйнуюцца цяпер. У Багданаў прапанаваў уважліва ўгледзецца ў тыя з іх, што яшчэ засталіся, якія можна і трэба зберагчы.

Працаваць выстава будзе да 26 ліпеня.

У.Д.

СВЯТА МІРУ і ўзаемаразумення

Завяршыўся XIV Міжнародны фестываль мастацтваў “Славянскі базар” у Віцебску

Строгае журы пад кіраўніцтвам Марыю Марэна ўжо назвала тых шчасліўчыкаў, якія атрымалі Гран-пры і тры першыя прэміі. Хтосьці з канкурсантаў радуецца, хтосьці засмучаецца, а хтосьці ўжо марыць узяць рэванш на іншых конкурсах...

Дарэчы, прыхільнікі фестывалю сёння ведаюць пра яго ўсё самае-самае. Пра гэта пакапаціліся нашы калегі — журналісты тэлебачання і радыё, якія кроцьлі калі не наперадзе, дык побач з падзеямі, што адбываліся святочнымі днямі ў горадзе на Дзвіне. Што датычыць апэратыўнай інфармацыі, “ЛіМ” цяжка з імі спаборнічаць. А вось што датычыць уражанняў — калі ласка!

Гэтае свята, якое чатырнаццаць гадоў таму пачыналася як музычны фест, з часам зрабілася не толькі міжнародным фестывалем мастацтваў, але і сапраўдным сімвалам сяброўства і яднання славянскіх народаў.

Асаблівасцю сёлета гэтага творчага форуму можна лічыць не толькі яшчэ большы размах, але і пашырэнне геаграфіі — 34 краіны-ўдзельніцы. І яшчэ адна прыемная “падзея” — добрае надвор’е, якое сёлета спрыяла святочнаму настрою.

Фестываль стане незабыўнай культурнай падзеяй сусветнага ўзроўню, — упэўненаць у

гэтым выказаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка. Ён таксама адзначыў, што сёння Летняя амфітэатра ў Віцебску — любімае месца выступленняў для шматлікіх праслаўленых артыстаў, тут атрымала пуцьёку ў жыццё не адно пакаленне яркіх малалых талентаў.

Упершыню на Міжнародным фестывалі ў Віцебску была ўручана спецыяльная ўзнагарода Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь “Цераз мастацтва — да міру і ўзаемаразумення”. Ёю адзначаны расійскі кампазітар Андрэй Пятроў.

У дзень адкрыцця на сцэну падняўся генеральны сакратар Міжнароднай федэрацыі фестывальных арганізацый (FIDOF) Марыю Марэна. Ён абвясціў аб узнагароджанні Аляксандра Лукашэнкі медалём і дыпламам “За значны ўклад у развіццё сусветнага фестывальнага руху”.

Сапраўднай сенсацыяй сталася правядзенне ў горадзе на Дзвіне 39-ай Асамблеі FIDOF, бо ўсе папярэднія адбываліся выключна ў французскіх Канах, дзе і размешчана штаб-кватэра знойдзенай арганізацыі. Але пра гэта наступным разам.

Іна ЛАЗАРАВА, спецыяльны карэспандэнт “ЛіМ”

Фота забяспечана аўтарам

Пад такой назвай сёлета ў Беларусі пройдзе дабрачынная акцыя. Яе ініцыятары — Камітэт па праблемах наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь, Міністэрства адукацыі, Міністэрства працы і сацыяльнай абароны, а таксама Міністэрства аховы здароўя рэспублікі, аблвыканкамы і Мінскі гарвыканкам. На нядаўнім пасяд-

З дабрыйей у сэрцы

жэнні аргкамітэта гэтай акцыі, сустаршынямі якога з’яўляюцца намеснік міністра адукацыі Таццяна Кавалёва і намеснік старшыні Камчарнобыля Валеры Шайчук, абмеркаваны план яе падрыхтоўчага этапу.

Сутнасць акцыі “У будучыню — з дабрыйей у сэрцы” — арганізаваць дзяцей і менавіта іх намаганнямі падтрымаць пажылых адзіночых людзей, якія бралі ўдзел у ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай катастрофы і цяпер пражываюць на тэрыторыі зон радыяактыўнага забруджвання.

Мэты акцыі: арганізацыя дзейснай адраснай дапамогі адзіночым пажылым людзям, якія пацярпелі ў выніку чарнобыльскай аварыі, з вызначэннем перспектывы яе захавання на доўгі тэрмін; умацаванне ўзаемасувязі, пераемнасці пакаленняў; выхаванне дабрый і актыўнай жыццёвай пазіцыі ў дзяцей, стварэнне ўмоў для асэнсавання імі неабходнасці добрых адносін ды пастаяннага клопату пра пажылых людзей і пашырэнне ведаў пра гісторыю рэгіёна і яго жыхароў.

Вынікі акцыі будуць падведзены на міжнароднай канферэнцыі, прымеркаванай да 20-ай гадавіны аварыі на Чарнобыльскай АЭС, — як мяркуецца, 19—21 красавіка 2006 года.

В.К.

Імгненні шчасця

Напярэдадні Дня Рэспублікі ў Нацыянальным мастацкім музеі быў прадстаўлены вядомы твор народнага мастака БССР Валянціна Волкава “Мінск. 3 ліпеня 1944 года”. Акрамя асноўнага жывапіснага палатна, у экспазіцыі (а яна прадоўжыцца да канца жніўня), змешчаны эцюды, эскізы, адпаведныя фотаздымкі і дакументы. Цікавыя матэрыялы прапанаваў для выставы Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва.

Беларускія мастакі шмат увагі надавалі тэме Вялікай Айчыннай вайны і стварылі шэраг знакамітых работ. Карціна Волкава займае асобнае месца і стала ўжо хрэстаматыйнай. Для яе характэрныя панарамнасць, спалучэнне сучаснасці з прыёмамі класічнага жывапісу. Мастак на ўласныя вочы бачыў, як жыхары беларускай сталіцы сустракалі савецкіх салдат, і здолеў паказаць імгненні шчасця, якімі была расквашана тая ліпенская раніца. На палатне, дарэчы, дакладна пададзены зруйнаваны горад — ад вуліцы Леніна да плошчы Свабоды.

Аўтару пазірвалі суседзі, родзічы (жонка, сын Анатоль, дарэчы, мастак), салдаты Беларускай ваеннай акругі. Можа, хтосьці з гледачоў пазнае на палатне сваіх блізкіх, знаёмых ці нават убачыць сябе сярод тых, хто

ўдзельнічаў у ажыццяўленні гэтага грандыёзнага праекта, — твор ствараўся амаль дзесяць гадоў, пачынаючы з пераможнага 45-га.

Карціна Валянціна Волкава стала свайго роду эмблемай Перамогі. Але ў апошні раз гледачы маглі пазнаёміцца з ёю ў 1979 годзе, больш чым чвэрць стагоддзя назад, на выставе ў Палацы мастацтваў, прысвечанай 35-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Столькі ж не бачыў твор свайго дзеда і Сяргей Вол-

каў, таксама мастак заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

— Хача на памяць ведаю ўсе дэталі гэтай карціны, але як толькі пераступіў парог выставачнай залы, перажыў вялікае ўзрушэнне, — падзяліўся сваімі пачуццямі Сяргей Анатолевіч. — Бо самая лепшая рэпрадукцыя не можа перадаць энергетыку і магнетызм “жывога” жывапіснага палатна.

Раіса МАРЧУК

Фота забяспечана аўтарам

АБСЯГІ

МАГІЛЁЎШЧЫНА

Кніга
дакументаліста

Мікалай Барысенка ўзначальвае Магілёўскае гарадское аддзяленне Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Ён аўтар некалькіх навукова-папулярных выданняў па краязнаўчай тэматыцы. Сёлета ў абласной друкарні імя Спірыдона Собаля пабачыла свет яго кнігадаследаванне "Дняпроўскі рубеж: трагічнае лета 1941-га", дзе дэталёва разлічаны баявыя дзеянні часцей і злучэнняў другога стратэгічнага эшалона Чырвонай Арміі на самым пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Выданне добра ілюстраванае і змяшчае шэраг раней невядомых звестак.

Кніга выйшла салідным аб'ёмам: больш як 20 умоўных друкаваных аркушаў, тыраж яе склаў тысячу асобнікаў. Сродкі на выданне выдаткаваў Магілёўскі аблвыканкам.

«Магілёўскі
пошукавы веснік»

Другі выпуск альманаха "Магілёўскі пошукавы веснік" выйшаў нядаўна ў абласной друкарні імя Спірыдона Собаля. Ён прысвечаны 60-годдзю Вялікай Перамогі. Падрывавалі зборнік абласны савет Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры сумесна з магілёўскім гісторыка-патрыятычным пошукавым клубам "Вікру". Артыкулы гісторыкаў, краязнаўцаў, якія вывучаюць невядомыя старонкі вайны, выклікаюць вялікую цікавасць у чытачоў. Знайшлося ў зборніку месца і для вершаў пра пошукавыя экспедыцыі сучаснай моладзі.

Выданне выйшла за бюджэтныя сродкі накладам у тысячу экзemplяраў.

Уладзімір ДУКТАЎ

І бібліятэка,
і музей

Чатыры гады таму ў вёсцы Вайцяшын Бярозаўскага раёна з-за недахопу вучняў апусцела мясцовая пачатковая школа. Некалькі гадоў стаў незапатрабаваным добры цагляны будынак, пакуль на яго не звярнулі ўвагу прадстаўнікі аддзела культуры. Начальнік аддзела Антон Барашка параіўся са старшынёй райвыканкама Іллёй Ма-

лейціным і былым дырэктарам саўтаса "Пескаўскі" Віталем Манцэвічам, вырашылі — выкарыстаць памяшканне пад бібліятэку. А паколькі пакоюў шмат, дык і музей адчынілі.

Адзел культуры і Пескаўскі сельсавет адразу ўзяліся за справу. Не застаўся ў баку і мясцовы саўтас.

Цяпер Вайцяшынская бібліятэка-музей лічыцца лепшай у раёне. У некалькіх пакоях захоўваецца каля 700 экспанатаў сялянскага побыту. Кожны з іх цікавы, зроблены мясцовымі жыхарамі. Шмат сабрана матэрыялаў пра жыццёвыя шляхі і дзейнасць у вёсцы Пескі графа Пуслоўскага.

Загадвае бібліятэкай-музеям Лідзія Рудзьман. Яна заўсёды сустракае наведнікаў гасцінна, прапаноўвае не толькі цікавую кнігу, але і запрашае ў залы музея. Гэту ўстанову часта наведваюць экскурсіі з другіх раёнаў краіны, тут праводзяцца семінары.

Іван АСКІРКА

На здымку: бібліятэкар Лідзія Рудзьман каля аднаго з экспанатаў.

Фота аўтара

Сям'я: стан здароўя — нездавальняючы?

Цесна за сталом.
Было...

— Асабіста я глыбока перакананая ў тым, што менавіта сям'я — самае надзейнае для чалавека апірышча, самае каштоўнае з таго, што ён можа мець. Мы абавязкова павінны вярнуцца да сваіх каранёў, вытокаў. Я з настальгіяй слухаю ўспаміны старэйшага пакалення, як збіраліся за адным сталом бацькі, дзеці ды ўнукі. І аж цесна было ім — нават за вялікім сталом...

Сёння мы ўсё далей ад гэтага адыходзім. Можна змірыцца з тым, што дарослыя дзеці — далёка ад бацькоў і нячаста іх бачаць. А калі ўвогуле не жадаюць ведаць, аддаўшы ў інтэрнат? Нядаўна з болам у сэрцы паглядзела на такія вось "клопаты" з боку гора-дзяцей. Дзіўлюся: няўжо незразумела, што гэтак жа паступаць з імі ў рэшце рэшт і іх уласныя дзеці? Вось з чаго трэба нам пачынаць, каб вярнуць сям'ю і колішнія традыцыі, іх пераемнасць, а самому паняццю — аўтарытэт і павагу ў грамадстве. Яшчэ і па той прычыне, што сям'я — падмурак для здароўя. Я падкрэсліваю гэта як урач. Мне здаецца, немагчыма дасягнуць у выхаванні дзіцяці жаданай мэты адным толькі ўнушэннем: піць — шкодна, курыць — шкодна... Найпершы складнік поспеху — уласны прыклад!

Вядома, новае стагоддзе дыктуе нашым дзецям больш імклівы рытм жыцця, карэнным чынам ламае колішні яго стыль. Моладзь усё больш глядзіць у камп'ютэр, а мы зазіралі ў кнігі, спыняліся каля карцін... Між іншым, той жа камп'ютэр адмоўна ўплывае на здароўе юнакоў і дзяўчат. Асабліва — на здароўе цяжарных жанчын.

У нас даволі складаная экалагічная аб-

Сярэдзіна мінулага стагоддзя застанеца трывалай "стрэмкай" у памяці нашчадкаў як час вялікай трагедыі і вялікай перамогі, культу асобы і культу... сям'і. Ці не так? Ва ўсякім разе, лозунг "Моцная сям'я — моцная дзяржава" нарадзіўся, здаецца, менавіта тады і гучна заявіў пра сваё права на існаванне ў любімых кінастужках, раманах і апавесцях... А галоўнае, "дзяржаўнае крэда" — арыенцір на сям'ю — цалкам супадала з пазіцыяй грамадства і асобных яго індывідаў.

Што ж тычыцца нашага сёння і нас, сённяшніх, то ўгаданы лозунг, будзем шчырымі, застаецца ў вялікай ступені толькі тэорыяй. Як паведамілі ў Міністэрстве статыстыкі, у 2003 годзе па краіне было зарэгістравана 69.905 тысяч шлюбаў, а ў мінулым — толькі 60.265, або 7.1 на тысячу жыхароў. Трэба прызнаць, нягуста. Ці пераможам скепсіс, які з камфортам прыжываецца вакол паняцця "сямейны ачаг"? Падчас прэс-канферэнцыі, якая адбылася ў Нацыянальным прэс-цэнтры, свой пункт гледжання на гэтую праблему выказала журналістам галоўны акушэр-гінеколаг Міністэрства аховы здароўя РБ, кандыдат медыцынскіх навук Вольга Ана-тольеўна Перасада.

станоўка. Далёка не лепшае харчаванне, бо няма калі пра яго падумаць! А пры наяўнасці сям'і гэтая праблема вырашаецца прасцей: нашы жанчыны па-ранейшаму гатуюць стравы самі. У многіх беларускіх сем'ях увогуле пануе культ кухні — з трывалымі нацыянальнымі традыцыямі. Такое харчаванне здароўю толькі на карысць.

Увага: падлетак!

— Нашы падлеткі, на жаль, не вызначаюцца моцным здароўем. Звычайна высвятляецца, што большасць з тых, хто паступае ў ВУЗ, маюць хранічныя захворванні. Штогод гэтая лічба павялічваецца, галоўным чынам, за кошт дзяцей з праблемных сем'яў. У параўнанні з мінулым годам на 40 працэнтаў узрос дзіцячы траўматызм. Між тым, паводле сацыяльных даследаванняў, часцей за ўсё траўмы атрымліваюць дзеці з няпоўных ці асацыяльных сем'яў. Гэта і не здзіўляе: дзіцяці патрэбна пастаянная, скажам так, паўнаватрасная ўвага.

Я пераканана ў тым, што здароўе дзяцей — гэта індывідуальнае грамадства ўвогуле. Дарэчы, усе нашы юныя грамадзяне да 18-ці гадоў уключаны медыцынскай практыкай у катэгорыю "дзці". Іх абслугоўваюць дзіцячыя паліклінікі, гэта невыпадкова — здароўю падлеткаў там надаюць асабліва ўвагу. Прынамсі, так робіцца ва ўсім свеце, пра што я даведалася на нядаўнім семінары Сусветнай арганізацыі здароўя.

А яшчэ падчас работы мерапрыемства прыйшла да высновы, што нам таксама ёсць чым пахваліцца. Напрыклад, за мінулы год на 24 працэнты знізілася ў краіне мацярынская смяротнасць, а колькасць родаў, нарэшце, перавысіла колькасць абортів. Нават дзяўчыны-падлеткі 15—19-ці гадоў, даведаўшыся пра тое, што чакаюць дзіця, усё часцей вырашаюць яго захаваць. І гэтая станоўчая тэндэнцыя — вынік самага неспрэчнага ўплыву сям'і. Часта менавіта бацькі раіць (ці не спрыяюць) дачцэ не адмаўляцца ад нараджэння "выпадкавага" немаўляці. Дапамагаюць скончыць вучобу, выхаваць дзіця без таты.

Шлюб без штампа?

— Жыццё павярнула так, што наша моладзь аддае перавагу грамадзянскаму шлюбу. Маўляў, падумаеш — штамп у пашпарце! Ну а чаму б яго і не паставіць? Тым самым узяўшы на сябе шпёрдыя, прынамсі, законныя абавязкі.

Сёння нашыя жанчыны шмат працуюць з намерам рэалізаваць сябе як чалавека, як асобу. Што мы маем у выніку? Яшчэ ўчора медыкаў хваліла тое, што дзяўчынкі нараджаюць да 18-ці гадоў, а сёння... выбачайце, але я іншым разам гэтым задаволен! Сям'я дапамагае семнаццацігадовай маці выхаваць дзіця. Галоўнае — грамадства стала багацей на аднаго маленькага чалавека. Многія ж жанчыны, выбіраючы кар'еру, адкладваюць нараджэнне свайго першынца — часам да тае пары, калі нарадзіць упершыню бывае вельмі складана. Тым не менш, паказчык нараджальнасці ў краіне пакрыў ўзрастае: летась ён дасягнуў 9,1 на тысячу жыхароў. Паменшылася смяротнасць: у 2003-м — 14,5 на тысячу, летась — 14,3.

А вось колькасць падлеткаў, на жаль, змяняецца. Таму кожнае дзіця цяпер, лічыце, залатое. Можна так здарыцца, што нас карміць на старасці год не будзе каму. Дзякуй Богу, сённяшнія пенсіянеры — гэта працавітыя людзі з велізарнай жыццёвай загартоўкай. А як будзе жыць у сталым узросце сённяшняе моладзь, многія прадстаўнікі якой не самыя, мякка кажучы, вялікія прыхільнікі здаровага ладу жыцця? Таму мы так настойліва заклікаем падлеткаў больш сур'ёзна задумвацца пра сваю будучыню, у якой не апошняе месца павінна адводзіцца сям'і. Прычым паўнаватраснай! Ці ж гэта нармальна, калі дзяўчынка да семнаццаці гадоў мае за плячыма... чатыры прыпыненні цяжарнасці! Потым яна ўступае ў шлюб і ўжо не можа мець дзяцей. Такія сем'і вельмі часта распадаюцца. А страчаюць ад гэтага не толькі непасрэдна ўдзельнікі сямейнай драмы, але і грамадства ў цэлым.

Запісала Інеса ПЕТРУСЕВІЧ
Фота Мікалая ЛІЯБЕДЗІКАІдуць у армію...
падлеткі. Цяжкія!

На базе 72-га гвардзейскага Аб'яднанага вучэбнага цэнтру ўлепу распачаў работу цэнтр патрыятычнага выхавання моладзі. Не ў першы раз — традыцыйна. Сёлета ён прымае каля 400 соцень юнакоў з Барысава і Жодзіна.

На базе вучэбных часцей для падлеткаў з маламаёмных сем'яў "абжываюцца" два ваенна-спартыўныя лагеры. Як паведамілі ў Барысаўскім гарвыканкаме, сумеснымі намаганнямі камандавання і мясцовых улад 10—15-гадовыя хлопчужкі атрымалі добрыя ўмовы для адпачынку. У іх распараджэнні — спартыўныя пляцоўкі, салдацкі клуб, бібліятэка. Даспадобы — трохразовае харчаванне, салдацкая лазня, прагляд кінастужак — дарэчы, з патрыятычным "адценнем"...

Прадугледжаны візіты ў музеі, экскурсіі па барысаўскіх гістарычных мясцінах, а таксама паходы з начоўкамі. Ну і, нарэшце, самае цеснае знаёмства з жыццём арміі: падлеткі ўбачаць парк баявых машын, стралковую зброю... Карацей, дапрызыўная падрыхтоўка для іх ужо, лічыце, распачалася.

Дарэчы, апошнім часам армія досыць актыўна "ўмешваецца" ў працэс патрыятычнага выхавання школьнікаў, у тым ліку (а можа, і ў першую чаргу) так званых "цяжкіх". Гэта не можа не радаваць. Так, сёлета на базе воінскіх часцей і злучэнняў, ваенных камісарыятаў, Ваеннай акадэміі Рэспублікі Беларусь створана больш за сорок ваенна-патрыятычных лагераў, якія павінны прыняць звыш 11 тысяч падлеткаў ва ўзросце 10—16-ці гадоў.

Далучаюцца да гэтай адказнай справы і грамадскія аб'яднанні, у першую чаргу — Беларускае патрыятычнае саюз моладзі і ветэранскія арганізацыі розных "рангаў". Галоўны прынцып работы? Мерапрыемствы для падлеткаў павінны быць не толькі, з пункту гледжання дарослых, карыснымі, але і цікавымі — нават прыцягальнымі — для саміх падлеткаў.

Што ж, пры такім падыходзе ёсць нагода спадзявацца: правапарушэнняў сярод гэтай праблемнай катэгорыі нашага грамадства можа стаць менш.

І. П.

Учора, сёння, заўтра...

Ва ўсе часы кніга займала значнае месца ў жыцці як асобнага чалавека, так і грамадства, была дарадцам і сябрам, выконвала шмат розных функцый, задач і роляў: інфармацыйную, пазнавальную, адукацыйную, эстэтычную, выхаваўчую... Вядома, ніводзін чалавек не можа купіць і сабраць у сваім жытле ўсе цікавыя для яго выданні. Тут яму на дапамогу прыходзіць такая універсальная публічная ўстанова, як бібліятэка, дзе кожны можа знайсці кнігу на свой густ. Сёння наш суразмоўца — дырэктар адной з такіх устаноў, Цэнтральнай бібліятэкі імя Максіма Багдановіча горада Маладзечна, Ніна АРТЫШЭВІЧ.

— Ніна Аляксандраўна, калі была ўтворана ваша бібліятэка і ці багатая яе гісторыя? Яна заўсёды насіла імя М.Багдановіча?

— Сёлета нашай бібліятэцы спаўняецца 60 гадоў, і яна расчыніла свае дзверы для чытачоў менавіта ў пераможным 1945-ым. Раней бібліятэка насіла імя Н. К. Крупскай, а цяпер — Максіма Багдановіча. Яна была абласной да 1959 года, калі скасавалі вобласць з цэнтрам у Маладзечне. Да апошніх дзён лічылася гарадской, але з падпісаннем указа аб аб'яднанні горада Маладзечна і раёна ператваралася ў раённую.

Адчынілася наша бібліятэка ў вельмі складаны пасляваенны час. Работнікі бібліятэкі ездзілі па ўсіх тэрыторыях былога Саветаў Саюза, якія не былі пад нямецкай акупацыяй, і адсутуюць дасылалі кнігі. Дзякуючы іх старанням і намаганням у нас цяпер ёсць цудоўны фонд, можна сказаць, каштоўнай і рэдчай кнігі. Маём шмат выданняў, якія дасланы да нас з букіністчных магазінаў Ленінграда. У нас ёсць прыжыццёвыя выданні Карамзіна, шмат кніг, выдадзеных напрыканцы XIX — пачатку XX стагоддзя. Многіх з іх няма нават ў абласной бібліятэцы. Зараз мы робім на іх асобны каталог.

Што датычыць гісторыі ўстановаў, дык яна вельмі багатая. Шмат цікавых людзей у нас працавала, таксама вялікая колькасць знаных гасцей наведала нас за ўсе гэтыя гады. Для іх мы выдзем асобны альбом. Да нас прыязджалі амаль усе знамянітыя пісьменнікі нашай краіны: Быкаў, Шамякін, Брыль...

Маём вельмі цікавы фотаздымак, калі менавіта ў нашай бібліятэцы ўпершыню сустрэўся Янка Брыль са сваім будучым зяцем, пісьменнікам Рыгорам Семашкевічам. Рыгор тады вучыўся ў Лебедзеўскай школе, у васьмым ці дзевятым класе, а Брыль прыехаў сюды на літаратурную сустрэчу. І вось хлапчук Рыгор Семашкевіч прыехаў з вёскі ў бібліятэку, каб сустрэцца з пісьменнікам. На здымку яны ўдвух: размаўляюць, схіліўшыся над сталом. І так склаўся лёс, што яны сталі сваякамі.

— Паводле вашых слоў, вы маеце цудоўныя рэдкія выданні. А ўвогуле, ці багаты кніжны фонд?

— На сёння фонд нашай бібліятэкі складае больш як 200

тысяч экзэмпляраў кніг. Ёсць вялікае кнігасховішча, якое налічвае каля 90 тысяч асобнікаў. Не ўсе з іх карыстаюцца попытам у масавага чытача, але для дасведчанага чалавека, знаўцы падаюцца накіпталт гісторыі, своеасаблівага "помніка".

Напрыклад, у нас ёсць дзіцячая кніга — каларовае выданне казак А.Пушкіна, якое выйшла з друку ў 1942 годзе ў Маскве. Якраз у той самы складаны час, калі горад знаходзіўся ў атачэнні ворага.

— Ніна Аляксандраўна, якія аддзелы ёсць у вашай бібліятэцы, і ці з'яўляюцца новыя?

— У нашай бібліятэцы пмат розных аддзелаў як для дзяцей, так і для студэнтаў ды сталых людзей. Новыя таксама ствараюцца. У апошнія гады адкрыўся цудоўны аддзел мастацтва. Шмат гадоў у нас працавала жанчына, якая была апантаная мастацтвам: збірала тэматычную літаратуру, альбомы... Цяпер жа наш горад Маладзечна песна звязаны з мастацтвам. У нас працуюць шмат мастакоў: Кастусь Харашэвіч, Мікола Аўчыннікаў... Да таго ж, у музычнай вучэльні адкрыта аддзяленне дэкарацыйна-прыкладнага мастацтва, ёсць школы з мастацкім ухілам (№ 4 і № 14), гімназія-каледж, дзе працуюць цудоўныя мастакі.

З 2002 года ў бібліятэцы пачаў працаваць бясплатны Інтэрнет-цэнтр, створаны пры дапамозе пасольства ЗША. Праводзіліся заняткі па рабоце ў Інтэрнеце для

настаўнікаў, бібліятэкараў, студэнтаў. Два гады таму адкрыты аддзел літаратуры на замежных мовах, які змяшчае шмат кніг па мастацтве, гісторыі на англійскай, нямецкай, іспанскай, французскай і польскай мовах. Там ёсць Інтэрнет, відэафільмы, DVD, кампакт-дыскі, слоўнікі, падручнікі па вывучэнні замежных моў. Супрацоўнічаем з Інстытутам Гётэ, які дапамагае з выданнямі на нямецкай мове.

— Як у вас ідуць справы з напайненнем кніжнага фонду і падпіскай на перыядычныя выданні?

— Мы маём добрую падпіску, бо ўсе гады выдатна камплектаваліся. І папаўненне кніжных фондаў ядрэнае, хаця, канечне ж, не такое, як хацелася б. Нам на гэта выдаткоўваюцца сродкі, але іх, як вядома, на ўсё не хапае. Мы і самі зарабляем грошы, платнымі паслугамі. Купляем кнігі, падручнікі, даведачную літаратуру.

Тое, што мы аказваем некаторыя платныя паслугі, — не ад добрага жыцця. Я лічу, што гэтым нельга ганарыцца, бо ў бібліятэку павінны прыходзіць усе, хто хоча, і чытаць любыя кнігі. Сёння многія з кніг выдаюцца чытачам за грошы з так звананага камерцыйнага фонду. Спачатку мы выдзем іх бясплатна на першыя дзесяць дзён, бо ёсць кнігі павышанага попыту. Калі чытач затрымае выданне і хоча пратрымаць яго болей за вызначаны тэрмін, дык робіць гэта за грошы. Мы ўсе чакаем, што насту-

пяць лепшыя часы і ўсё гэта скончыцца. Бо нам, бібліятэкарам, сорамна пра гэта нават гаварыць, бо ва ўсе часы бібліятэка была адзіным месцам, дзе паслугі былі бясплатнымі.

— Не сакрэт, што цікаваць да кнігі крыху знізілася. Ці шмат чытачоў наведваецца ў бібліятэку?

— Так, апошнім часам шмат што змянілася. Але людзі да нас ідуць: у Цэнтральнай бібліятэцы больш як 18 тысяч чытачоў. Год ад году расце колькасць наведвальнікаў. Акрамя нашай бібліятэкі, якая лічыцца галоўнай, ёсць яшчэ пяць філіялаў. Мы разам абслугоўваем каля 33 тысяч чытачоў, а ўсяго ў горадзе налічваецца недзе 96 тысяч жыхароў. Такім чынам, кожны трэці — наш чытач. Гадавая кнігавыдача складае больш як 700 тысяч экзэмпляраў. Ёсць усе падставы гаварыць, што надалей усё будзе толькі лепш.

Ведаеце, я працую даўно, мой бібліятэчны стаж — 32 гады. І на маім жыцці было шмат усяго. Я помню яшчэ тыя часы, калі мы прыходзілі раніцай на працу, а на ганку ўжо стаяў вялікі натоўп народу. І мы ўсе стараліся адчыніць дзверы і ўскочыць перш за чытачоў. Стаялі чэргі і па кнігі, і ў чытальную залу. А потым адчыніліся відэасалоны. Побач былі дзверы на кіно і ў бібліятэку. І калі затым прыходзілі на работу — на нашым парозе адзін чалавек, а ў відэасалон — натоўп. Было вельмі крыўдна і сорамна, што людзі стаяць не да нас, бо і стужкі тады былі не лепшай якасці, жанру і мастацкасці. Вельмі рада, што ўсё змянілася: той салон зачынены, а бібліятэка працягвае працаваць.

— Цудоўна, што ў вас так шмат чытачоў. Ці ладзіце для іх мерапрыемствы, вечарыны?

— Так, мы праводзім вялікую масавую работу. Прычым па розных напрамках і з рознымі ўзроставымі групамі. У нас шмат моладзі — каля сямідзесяці працэнтаў ад усіх чытачоў, бо ёсць політэхнічны і эканамічны каледжы, пматлікія школы. Ладзім многа выставак, аглядаў, гутарак, тэматычных вечарын, сустрэч, мерапрыемстваў этычнага накірунку. На працягу больш як трох год да нас прыходзіў святар, і мы плённа праводзілі біблейныя чытанні. На іх прыходзілі людзі самых розных узростаў: і падлеткі, і дарослыя, і пенсіянеры. Праводзім шмат літаратурных

сустрэч. У нас нядаўна былі Л. Дранько-Майсюк, Э. Акулін, Н. Гілевіч і цэлы шэраг іншых пісьменнікаў.

Таксама ладзім сустрэчы з літаратарамі нашага горада. Вось толькі што выйшла кніга з каларовымі ўкладкамі, прысвечаная літаратурнай Маладзечаншчыне "Я тут бачу свой край...", выдадзеная "Мастацкай літаратурай". Укладальнікам выдання і аўтарам уступу з'яўляецца Міхась Казлоўскі; у ёй ёсць невялікі артыкул М. Фінберга. Кніга пачынаецца з М. К. Агінскага і заканчваецца, так бы мовіць, самадзейнымі паэтамі і празаікамі нашага горада. Ёсць тут і М. Ермаловіч, і П. Віталь, і Я. Драздоўіч, і В. Тарашкевіч...

— Як вы рыхтаваліся да Нацыянальнага фестывалю беларускай песні і паэзіі, які праходзіць у вашым горадзе?

Гэта цудоўнае свята беларускага слова для жыхароў і гасцей Маладзечна. Да яго мы заўсёды рыхтуем сур'езна і з вялікай адказнасцю. І сённяшні фестываль не выключэнне. Мы наладзілі розныя сустрэчы: Н. Гальпяровіча і М. Шабовіча з навучанцамі беларускай гімназіі, А. Бадака ў шостай гімназіі, маладых паэтаў Я. Лайкова і Т. Сівец у СШ № 4, выступілі В. Шніп, Р. Баравікова.

Прайшлі літаратурныя сустрэчы ў гарадскім парку культуры і адпачынку ды на другой пляцоўцы, каля крамы "Юбілейная". У нашай бібліятэцы ладзілася прэзентацыя часопіса "Маладосць". Мы загадзя ведалі, хто да нас прыедзе, таму разам са школамі зрабілі падборку літаратуры пра гэтых твораў.

Нам, бібліятэкарам, вельмі прыемна, што ў гэтым годзе на фестывалі адбылася прэм'ера праграмы новых песень "Быў. Ёсць. Буду." на вершы Уладзіміра Караткевіча. Дзякуючы сустрэчам і такім праграмам у людзей з'яўляецца зацікаўленасць, імкненне пачытаць, азнаёміцца з творами выпэйзгданых і іншых аўтараў.

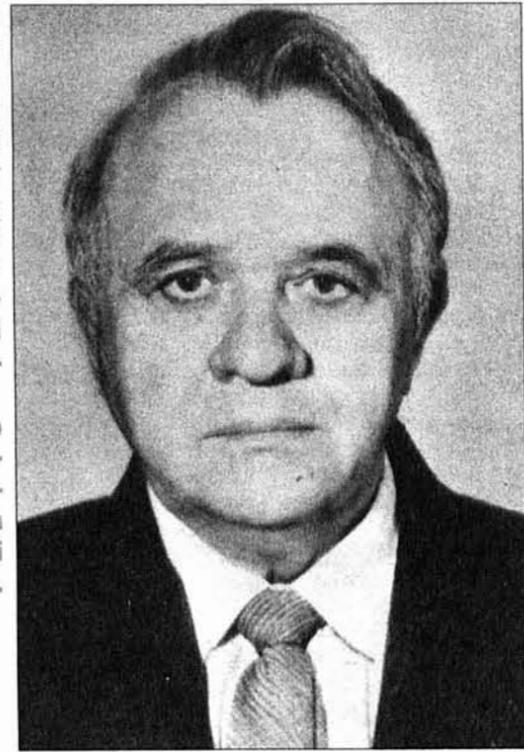
— Набліжаецца юбілей вашай установы. Калі не сакрэт, як вы збіраецеся адзначыць гэтае свята?

— Юбілей нашай бібліятэкі мы адзначым проста: зладзім вечарыну, запросім чытачоў, былых нашых супрацоўнікаў. Зробім цудоўную літаратурную выстаўку, нам на гэта грошы не трэба. Адным словам, зробім усё магчымае, каб і чытачам, і супрацоўнікам, ды і гасцям было добра, цікава і ўтульна.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Уладзімір Сакалоўскі нарадзіўся ў ліпені 1930 г. у вёсцы Мьяльканавічы Слонімскага раёна, кандыдат філалагічных навук, даследчык беларуска-заходнееўрапейскіх культурных сувязей, перакладчык, загадчык сектара ўзаема сувязей літаратуры Інстытута літаратуры НАН Беларусі, член Саюза беларускіх пісьменнікаў, асацыяваны прафесар пры Бонскім універсітэце. Мае больш 150 публікацый у зборніках і часопісах: беларускіх («Польмя», «Роднае слова», «Нёман», «Спадчына», «Arche») і замежных («Die Welt der Slaven», «Via Regia», «Opera Slavica», «New Zealand Slavonic Journal»). Аўтар манаграфій: «Пара станаўлення. Да гісторыі параўнальнага вывучэння беларускай і некаторых класічных зарубешных літаратур», «Беларуская літаратура ў ГДР», нарыса «Беларуская савецкая літаратура за мяжой» (у сааўтарстве), двухмоўнага выдання «Belorussische Erzählungen» / «Беларускія апавяданні» (укладальнік). Пераклаў з нямецкай мовы кнігі А. Цеханавецкага «Міхал Казімір Агінскі і яго «Сядзіба муз» у Слоніме» і А. Мюлера «Вырваны з агню. Гісторыя Пятра Рувінавіча Рабцэвіча з Пінска» (2002).

Актыўна ўдзельнічае ў папулярнага беларускай культуры за мяжой: чытаў лекцыі па беларуска-заходнееўрапейскіх сувязях у Кёльнскім, Мюнстэрскім, Патсдамскім, Гумбальдскім, Свабодным Берлінскім і іншых універсітэтах, дапамагаў у арганізацыі і правядзенні Міжнароднага сімпозіума «Беларусь і Захад» (Мюнстэр, 1990), Міжнароднага «круглага стала» «Гётэ і Беларусь» (Мінск, 1999), у падрыхтоўцы да выдання ў Германіі каментарыяў да «Бібліі рускай» Ф. Скарыны (Падэборн, Мюнхен, Вена, Цюрых, 2002) і г. д.

СУВ'ЯЗНЫ ПАМІЖ ЛІТАРАТУРАМІ

— Уладзімір Лявонавіч, чаму беларуска-заходнееўрапейскія культурныя сувязі вы абралі мэтай даследаванняў?

— Калі ў 1962—1969 гг. я працаваў у ГДР перакладчыкам, мяне моцна ўразіла тое, што немцы амаль не маюць аніякага ўяўлення пра Беларусь. Узнікла зацікаўленасць, а як адлюстравана жыццё нашага народа ў нямецкіх энцыклапедычных выданнях, навуковай літаратуры? Распачаліся пошукі, якія з цягам часу далі абнадзейваючы плён. Неўзабаве сустрэў цікавыя публікацыі. У прыватнасці, працу Я. Карскага на нямецкай мове «Geschichte der weissrussischen Volksdichtung und Literatur» («Гісторыя беларускай вуснай народнай творчасці і літаратуры»), кнігу В. Егера «Weissruthenien» («Беларусь»), а таксама невялікі зборнік вершаў М. Багдановіча ў перакладзе Я.Энгельгарта пад назвай «Weissruthenische Heimat-Lyrik» («Беларуская лірыка аб Радзіме») і шматлікія іншыя публікацыі ў славянскіх часопісах. Большасць іх тычылася новай беларускай літаратуры. Усё гэта мяне вельмі зацікавіла і абрадавала.

Акрамя таго, знаёмства з нямецкім перакладчыкам і папулярызатарам беларускай літаратуры ў Германіі Н. Рандавым, дапамога яму ў выданні першай на нямецкай мове кнігі беларускіх апавяданняў «Буслы над балотамі» (1971) яшчэ больш заахоцілі і натхнілі мяне на працу над праблемай беларуска-нямецкіх літаратурных сувязей.

З'явілася жаданне спрыяць таму, каб беларуская літаратура стала яшчэ больш вядомай не толькі ў Германіі, але і ў іншых краінах Еўропы. Так я распачаў сваю працу ў галіне беларуска-нямецкіх літаратурных сувязей, працягваючы традыцыі беларускай кампаратывістыкі, у рэчышчы якой паспяхова працавалі А. Адамовіч, А. Мальдзіс і інш.

Прыехаўшы ў Мінск, паступіў у аспірантуру Інстытута літаратуры АН БССР, прапанаваўшы тэму для дысертацыі «Беларуска-нямецкія літаратурныя ўзаема сувязі перыяду Веймарскай рэспублікі (1919—1933)», якую і абараніў у 1977 годзе.

— Якія цяжкасці ўзніклі ў вашай працы?

— Напісанне дысертацыі і манаграфій ускладнялася абмежаваным доступам да замежных крыніц, якія знаходзіліся ў архівах і спецсховішчах і не выдаваліся без асобнага дазволу. А падрыхтоўка да выдання манаграфіі

«Пара станаўлення. Да гісторыі параўнальнага вывучэння беларускай і некаторых класічных зарубешных літаратур» прывяло, напрыклад, да таго, што кнігу тры гады не дапускалі да выдання. Вучонаму савету Інстытута літаратуры давялося звяртацца ў аддзел агітацыі і прапаганды ЦК КПБ. Тым не менш, выдадзеная манаграфія і пазней не магла трапіць за межы рэспублікі.

З'явілася жаданне спрыяць таму, каб беларуская літаратура стала яшчэ больш вядомай не толькі ў Германіі, але і ў іншых краінах Еўропы. Так я распачаў сваю працу ў галіне беларуска-нямецкіх літаратурных сувязей, працягваючы традыцыі беларускай кампаратывістыкі, у рэчышчы якой паспяхова працавалі А. Адамовіч, А. Мальдзіс і інш.

Такое становішча прывяло да больш глыбокага асэнсавання тагачаснай рэчаіснасці. Забарона нават падштурхоўвала да новых даследаванняў. Але і не пакідала трывожыць пытанне: што крамоўнага бачылі ўлады ў літаратурных сувязях? Адказ просты: праблематыка была непажаданай.

Аднак літаратурная тэматыка з цягам часу стала для мяне вузкай, бо ў архівах знаходзіў шматлікія матэрыялы па розных іншых галінах жыцця беларусаў, у тым ліку на іншых еўрапейскіх мовах. Так узнікла неабходнасць пашырэння тэматыкі да беларуска-заходнееўрапейскіх культурных сувязей. Добрай для мяне навіной стала ў 1995 годзе прапанова дырэктара Славянскага семінара Бонскага універсітэта прафесара Ганса Ротэ выканаць тэму «Беларуска-нямецкія культурныя сувязі ад першай да другой сусветнай вайны» пад яго кіраўніцтвам. У падтрымку АН БССР мне было адмоўлена. Настаў час рэалізацыі трохэтапнага праекта. Першы этап — распрацоўка і выданне бібліяграфіі, ужо пройдзены. У 2000 годзе была выдадзена адна з самых поўных і дакладных бібліяграфій па беларуска-нямецкіх культурных сувязях, пра што яскрава сведчыць колькасць адзінак бібліяграфіі — 3694. Другі этап — збор дакументаў і матэрыялаў закончаны, падрыхтаваны макет і чакаецца з'яўленне кнігі ў свет. А зараз ідзе

актыўная праца над каментарыямі — апошнім этапам праекта.

— З чым звязана такая пабудова праекта?

— Кампазіцыя праекта была абумоўлена тым, што нямецка-беларускія сувязі разглядаліся да 90-х гадоў толькі як палітычныя, а пра тое, што існавалі і культурныя сувязі мелася вельмі цьмянае ўяўленне. Неабходна было паказаць, што такія сувязі існа-

валі, і гэта павінны былі раскрыць папярэднія два выданні «Бібліяграфія» і «Дакументы і матэрыялы», на аснове якіх бачылася неабходным, як лагічны працяг іх, рыхтаваць трэцюю кнігу «Каментары», паказаць, якім нялёгкім быў шлях станаўлення і развіцця беларуска-нямецкіх культурных сувязей паміж двума народамі з прычыны палітычнага і ідэалагічнага супрацьстаяння таталітарных рэжымаў СССР і Трэцяга Рэйха.

Найбольш маштабна і ўразліва выглядаюць беларуска-нямецкія адносіны часоў Першай сусветнай вайны, калі атрымала прызнанне забароненая доўгі час беларуская мова, адкрываліся беларускія школы, ладзіліся беларускія вечарыны, выдаваліся беларускамоўныя газеты, праводзіліся выставы і іншыя культурныя мерапрыемствы, у якіх удзельнічалі нямецкія вучоныя. Тады беларуская рэчаіснасць знайшла шырокае адлюстраванне на старонках нямецкага перыядычнага друку.

— Уладзімір Лявонавіч, а якія архіўныя знаходкі вы лічыце найбольш цікавымі?

— Пошук матэрыялаў у архівах прывёў да знаходак не толькі па культурных сувязях двух народаў, але і па гісторыі беларускага нацыянальнага руху XX ст. Шмат матэрыялаў узята з нямецкіх архіваў. Важныя гістарычныя крыніцы былі знойдзены і ў беларускіх архівах — Нацыянальным

архіве Беларусі і Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. Сярод знойдзеных матэрыялаў — адметныя дакументы па арганізацыі беларускіх школ і па Надзвычайнай місіі БНР у Берліне. Што тычыцца місіі, то падрыхтаваная ўжо да друку кніга дакументаў.

— Ці збіраецеся вы яе выдаваць?

— Так, буду шукаць зацікаўленыя арганізацыі, якія б дапамаглі выдаць зборнік дакументаў «Надзвычайная місія БНР у Берліне».

У Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь здадзены том дакументаў і матэрыялаў пад назвай «Сувязі паміж беларускай і нямецкай культурамі ў час першай сусветнай вайны (1915—1919)». У хуткім часе пабачыць свет перавыданне пераклада з нямецкай мовы кнігі А. Цеханавецкага «Міхал Казімір Агінскі і яго «Сядзіба муз» у Слоніме».

— А чаму вырашана перавыдаць пераклад кнігі пра Агінскага?

— Салідная нямецкая кніга была выдадзена на дрэннай паперы, у мяккім пераліце, са шматлікімі скарачэннямі. У прыватнасці, значна быў скарачаны каментар. Яшчэ адна неалаважная падзея — сёлета спаўняецца 275-год з дня нараджэння М. К. Агінскага. Усе гэтыя акалічнасці і падштурхнулі мяне да здзяйснення новага выдання.

— Уладзімір Лявонавіч, якія вашы планы на будучае?

— Вельмі хацелася б выдаць асобнымі выпускамі нарысы пра нямецкіх навукоўцаў Р. Абіхта, А. Іпеля і Я. Энгельгарта, якія ўнеслі вялікі ўклад у знаёмства нямецкай грамадскасці з Беларуссю. Матэрыялы сабраны і чакаюць афармлення. Акрамя таго, выдаць артыкулы пра сучасных заходнееўрапейскіх даследчыкаў Беларусі Г. Ротэ, А. Макміліна, К. Гутшміта, М. Банькоўскі, Г. Відара і іншых. Але найперш маю надзею на паспяховае завяршэнне нямецкамоўнага праекта «Беларусь і Германія. Інтэлектуальна-культурныя адносіны (1914—1941)». Маю таксама намер перапрацаваць сваю першую кнігу «Пара станаўлення. Да гісторыі параўнальнага вывучэння беларускай і некаторых класічных зарубешных літаратур», каб ачысціць яе ад ідэалагічных штампамі.

Гутарыў Міхась ЛЕБЕДЗЬ

Фота аўтара

«Залатыя бурбалкі»

ДЛЯ КАЛЯДОЎШЧЫКАЎ

Цягам апошніх месяцаў вакол толькі і чуваць: «А вы чыталі Каляду? Не? Ды гэта ж адрывіцца года!». (Варта адзначыць, што ў большасці выпадкаў размова ідзе пра з'яву сур'эзнага філасофскага пісьма.) Словам, «піяр-кампанія» вакол новага імені нежартоўна мяне зачэпала. Да таго ж у Інтэрнэце, на форумах сайта *Litara.net* пачытаў размовы фанаў Югасі Каляды (паведамленні, між іншым, было больш за шэсцьсот). Адно выказванне мяне асабліва зацікавіла. Нехта пад псеўданімам *Дарэчы* зазначаў (9 чэрвеня 2005 года): «Мадма(уазель) Кісліцына затаўрвала Каляду, Бязлепкіну і інш. «*подростковой*» літаратурай. Дзяўчатам, якім ужо стукнула ці неўзабаве стукне па 24, мабыць, трэба гэта ўспрымаць як каплімент! Вечнамаладыя вечназьялёныя...».

Кніга Ю. Каляды «Галоўная памылка Афанасія» адкрываецца апавяданнем «Зялёны акія, залатыя бурбалкі» (2000). Доўга я спрабаваў даўмецца філасофскага сэнсу твора — і, нарэшце, дапаў: яго няма! Дарэмна абураліся невядомы *Дарэчы*. Няма анічога кепскага ў літаратуры для падлеткаў, бо вышэйзгаданы твор якраз да яе і адносіцца. Мажліва, у вобразе Маленькай Письменніцы аўтарка хацела закатаваць вобраз уласных юнацкіх перажыванняў. Тое, што апавяданне напісана чалавекам яшчэ вельмі маладым, не выклікае сумненняў. Наўнай выглядае не сама сітуацыя, пакладзеная ў аснову сюжэта, а хутчэй, развагі з яе нагоды. Як гэта ні дзіўна, тэма суіцыду насамрэч хвалюе маладых дзяўчатак, «маленькіх письменніц», чыё жыццё поўніцца думкамі пра фатальнасць існавання ды пра неверагодную задоўжанасць быцця. Між іншым, у творы выдавочныя недахопы суседнічаюць з даволі адметнымі месцамі: «Зірнуўшы ёй у вочы, хацелася перажыцца: з-пад вейкаў Маленькае Письменніцы валіў такі туман, нібыта вярталася яна шпоруа не ў сваю кватэру, а на балота».

Самотная гісторыя каханя дзяўчынкі да

намесніка міністра замежных спраў. Мараль: трэба пачаць каханне маленькіх дзяўчатак! Не выклікае сумнення, што розныя пачуцці вартыя шанавання. Але, даруйце, занадта танна пададзена. Хоць ты крыкам крычы: «Якая няшчасная дзяўчына! Які гаротны намеснік міністра!». Вельмі каларытна вымалёўваецца вобраз мужчынскай недальнабачнасці. Дык у гэтым і заключаецца галоўная мэта твора? «На пахаванні мне давалося чалаваць у лоб халодны труп з доўгімі валасамі, піць гарэлку і вярзіці лухту. Дзьмуў халодны вецер. А папраўдзе мне было вельмі-вельмі самотна, і ніхто мяне не разумеў»...

Праўда, ёсць і супрацьлеглы ўражанні ад творчасці Ю. Каляды. Так, І. Шаўлякова піша («Дзеяслоў», 2003, № 4): «Наколькі можна меркаваць, «Зялёны акія, залатыя бурбалкі» — дэбютны твор Ю. Каляды. Адсутнасць дэманстратыўных, маніфестацыйных «наваротаў» у плане формы ў сукупнасці з ашчаднасцю мастака-выяўленчых сродкаў сёння ўспрымаецца як парупэнне «канвенцыі», якую, здаецца, сімвалічна падпісваюць літаратары «неафіты», энергічныя нашчадкі «дзяцей лейтэнанта Шміта». Мне ж чамусьці пасля прачытання «Зялёнага акія, залатых бурбалкаў» згадваецца апавесць «Паразіт» Альгерда Бахарэвіча, дзе адна з гераінь Дара Малярэ дае некалькі слушных парад тым, хто хоча звесці рахункі з жыццём: «Ты выбрала самагубства — што ж, гэта твая свабода, ты маеш поўнае права распараджацца сваім жыццём і гэтаксама, як сваімі кішэннымі грошамі або вольным часам». Далей пазначаюцца магчымыя варыянты самагубства. Верогодна, гераіні апавядання Югасі Каляды варта было б іх пачытаць... у якасці супрацьдзія.

Трылогія «Лета» працягвае тэму каханя. У кожным апаведзе перад намі паўстаюць гераіні, што так ці іначай маюць адносіны да прыгожага пісьменства. Гэта прымушае

рабіць пэўныя высновы — міжволі суадносіць зацікаўлены персанажаў з аўтарскім хобі. Інтанакія апаведаў нечым нагадвае дзённікавыя занатоўкі: «Тым не менш, занураюся ў гэтую «творчасць» з галавою, і хоць лічу, што ўцякаю ад людзей, нясперна хочацца стварыць нешта маштабнае, глабальнае, эпохальнае... Напісаць нейкія «Зялёныя соплі» або «Ружовую сліну» — каб пабачыць, як калішнія скандалізаванае грамадства. Не стае натхнення, бракуе таленту. Адны толькі ідэі, якія ніяк не хочучь прымаць прыстойнае формы».

З апаведу ў апавед Югасі Каляды тыражыруе «страсць да пісьменніцтва». Нібыта ўсе складанасці сюжэта хаваюцца за гэтымі пераходамі з тэксту ў тэкст аднаго і таго ж героя, што не робіць цікавейшым апавед, а разбурае ягоную і без таго хісткаю структуру. Калі падобнае адбываецца ў адным апавяданні — думаеш пра арыгінальнасць, калі ў другім — церпіш, калі ў трэцім — пачынаеш нервавацца. Карціць зрабіць заўвагу аўтару: альбо апавяданне, альбо казка — бо не кожнаму падабаецца кефір з селядцом! У Югасі Каляды знаходзім раптоўнае прызнанне након падобных практыкаванняў: «Пісаць дзёнік — таксама цікавая сюжэтная лінія! Тэкст у тэксце. Гісторыя ў гісторыі». А таксама: «З аснаю ўпартаццю перабраўляю жыццё ў тэксты сумнеўнай вартасці — пры тым дазваляючы сабе браць фальшывыя ноты, упрыгожваючы ўласныя ўчынкі». Пасля прачытання другой часткі трылогіі доўга думаеш: пра што чытаў — пра вёску ці пра замак? Аўтарка імкнецца стварыць забыты сюжэт, якога ў выніку няма зусім. Выбудоўваюцца псеўдавыскавыя замаляўкі і псеўдаказачныя паказкі... Дарэчы, ў апошніх адшукваецца проціма сучасных слоў-пастак: «маленькі хатні канцлагер», «камуніфічныя крылы», «псіхалагічная кансультацыя», «сакратар прэсідэнта». Між іншым, і

тэма суіцыду зноў уздымаецца ў трылогіі, хоць на гэты раз усё заканчваецца выратаваннем гераіні.

У кожным творы кнігі вымалёўваецца вобраз фемінісці: «Залезці на дах і крычаць да пасінення: «Усе мужыкі — казлы! Каз-лы! Усе! Мужыкі!»»; «Для вялікага жаночага шчасця мне быў патрэбны танк з поўным боекамплектам ці, прынамсі, гранатамёт»; «Вялізнае пачварнае мужчынскае цела: дваццаць галоў і сорак ног, яно мыкае і бэкае. Шпоруа ў мяне ўзнікае жаданне ўзяць АКМ ды расстраляць іх наўскідку». Ну як тут не ўзгадаць Людмілу Рублеўскую, якая ў «Советской Белоруссии» (№ 104 ад 3 чэрвеня 2005 года) піша: «Між іншым, і ў фемінізм, і нават у неафемінізм мы прыпынілі гульню. Проста нашыя паэтка і пісьменніцы сапраўды ствараюць добрую літаратуру». Ёсць над чым задумацца другой палове чалавецтва!.. Можна ў Югасі Каляды знайсці і наступныя пасажы: «Я — найлепшая, найпрыгажэйшая, найразумнейшая: жыцьё геній сучаснасці!». Падчас уважлівага чытання падобнай прозы не пакідае думка, што пісьмо гэткае нагадвае *Белетрызаваную журналістыку*. Хоць часам трапляюцца і сапраўдныя моўныя знаходкі — да прыкладу, у апавесці «Invicta, альбо Галоўная памылка Афанасія» чытаем: «Стрэлкі галдзінікаў круціліся, сыходзілі ды разыходзіліся, як нажніцы, адразаючы па галдзіне ад вечнага на жыццё тэрміну».

Прачытаная апавесць — цэнтральны твор кнігі — была змешчаная і ў «Формуле каханя» (зборнік твораў лаўрэатаў конкурсу маладых літаратараў (Мн.: «Логвінаў», 2004)). Прычым тэкст вельмі адрозніваецца ў згаданых выданнях. Як падаецца, варыянт апавесці, змешчаны ў зборніку «Формула каханя», больш дасканалы і адшліфаваны (напэўна, не без дапамогі рэдактара — Андрэя Хадановіча). Мяркуюць самі (першыя чытаткі ў кожным пункце прыводзяцца да дэбютнай кніжкі Югасі Каляды (ЮК), другія — па «Формуле каханя» (ФК):

- «...дарожная торба, якая сваёй вагой прымушала дзяўчыну згінацца» (ЮК), «дарожная торба, якая сваёй вагой згінала дзяўчыну» (ФК);
- «мяса ды косткі» (ЮК), «мяса ды косткі» (ФК);
- «Дзяўчаты моцна паляпалі адна адну па спіне» (ЮК), «Дзяўчаты моцна папляскалі адна адну па спіне» (ФК);
- «разы два ён наляцеў тварам на галлё, дзівам не выпараўшы вочы» (ЮК), «пару раз ён наляцеў тварам на галлё, дзівам не выпараўшы сабе вочы» (ФК) і інш.

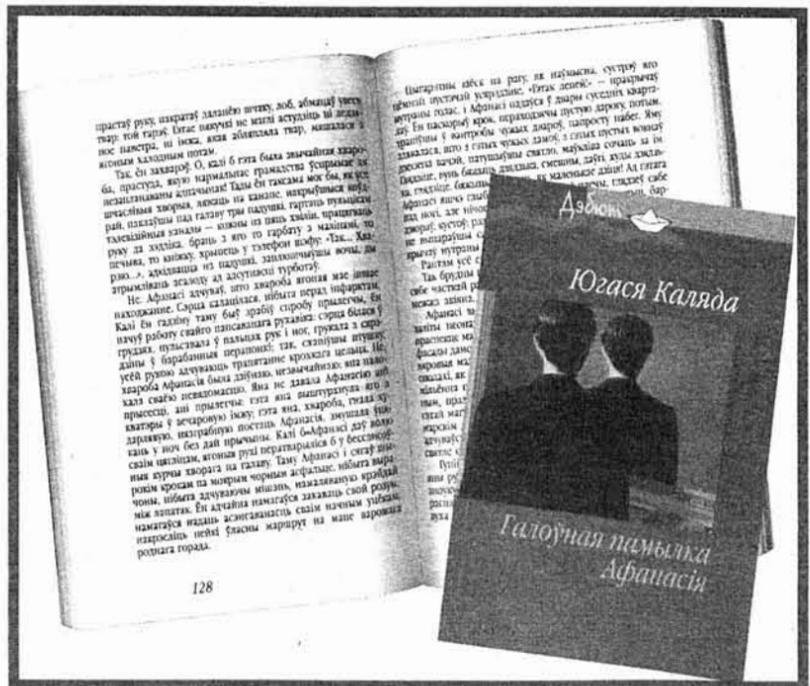
Аповесць пра зверугана Афанасія не асабліва адрозніваецца ад апавядання «Зялёны акія, залатыя бурбалкі» ды трылогіі «Лета»: аўтарка працягвае тыражыраваць ідэі ды гульняў у віртуальнае каханне. На гэтым, як кажуць, спынімся.

Новая літаратура для падлеткаў насамрэч патрэбная, і, можа, адсутнасць яе ў нашай прасторы і нарабіла столькі шуму вакол «Галоўнай памылкі Афанасія»?

На форумах, прысвечаных кніжцы Югасі Каляды, філосаф І. Бабкоў піша (31 мая 2005 года): «Вось і канец размовы пра выхад адной кніжачкі... Імпрэза, тэкіла, лекцыя, тэатар, Югася, вершы — усё было цудоўнае, крылы адрасталі ў палёце, на мейсца зніклых герояў сядалі новыя». Слушныя словы — застаецца чакаць новых герояў, новых кніжак.

Зміцер ВІШНЁЎ

Югася КАЛЯДА. Галоўная памылка Афанасія. — Мн.: Мастацкая літаратура, 2005.

Ліст

у агромністым садзе

Восеньская настраёваць працінае наскрозь творы гэтага самабытнага паэта. Адбылося, можа, падсвядома, а, можа, і запланавана падсумаванне пражытага і перажытага. Чытаю вершы, пачынаючы з першага, зноў жа са пчымлівай назвай «Адзінота» да апошняга «Як спелых думак стосік на паперу...», і яшчэ і яшчэ раз успамінаю свае з ім сустрэчы, памятаю сказаныя ім аднойчы словы: «Я сваіх думак не мяняю».

Ён не мяняў сваіх думак, а значыць, чалавечую і грамадзянскую бескампрамісную пазіцыю, пераглаўляючы яе ў паэтычныя дэталі творчасці.

Пра што ж яны, апошнія вершы таварыша? Пра жыццё, калі адказаць проста. А жыццё пра жыццё — не поле перайсці. І асабліва чалавечую творчому. Таму ў вершах майго земляка (добрыя, пччырыя людзі і пасля свайго нябыту застаюцца землякамі, таварышамі, аднадумцамі) — амаль увесь жыццёвы спектр, ад самага радаснага, узніслага і светлага — каханя, — да няпростага роздуму над пройзеным, зробленым.

У зборніку шмат светлага суму па былым, незваротным. Ды ён, гэты сум, не прыгнечвае, а настрайвае пачуцці чытача адпаведна з адчуваннямі аўтара. Я разам з ім і смяюся і смуткую, а інакш нельга, бо не было б паэзіі.

Паэт не дапісаў сваёй песні. І ў прамым, і ў пераносным сэнсе слова: у кніжцы ёсць сапраўды пранікнёныя творы, некаторыя з якіх пакладзены на музыку. Напісанае гучыць вельмі молада, самабытна і прыгожа.

Так, душа ў яго была прыгожай. Яна адклікалася на характэрно родных мясцін, на жаночую і ўвогуле чалавечую прыгажосць.

У вершах паэта, нераўнадуднага да ўсіх і ўсяго, часта прабіваецца не прыкрытая нічым, апрача майстэрства, публіцыстычнасць. Ды і навошта яе хаваць, напрыклад, у гэтым выпадку.

Ды ўсё ж хацелася адзначыць:
Не вінаватыя галы,
Калі ва ўпор не ў стане бачыць
Сусед суседавай бяды.

Аднак лістапад не можа быць апошнім. Жыццё пойдзе сваім кірункам. Ляшонкаўскі лістапад не страс сад, урушчаны ім. Засталіся плады ў выглядзе няхітрых, непасрэдных, нават часам па-дзіцячы наўных вершаў. Ды і сам ён пра гэта ведаў, калі пісаў:

Мінуць які — імгненні дзясветы,
Альдызе ўсё старое ў небежце,
Але не знікнуць — веру я ў гэта —
Два словы толькі — «мама» і «жыццё».

Алег САЛТУК

Гэты вонкава сціплы паэтычны зборнік, падкрэсліваючы — паэтычны, а не вершаваны, з'явіўся ўжо тады, калі паэта не стала, паэта глыбоцкага па нараджэнні і беларускага па ўсёй сваёй чалавечай сутнасці.

Кніга называецца вельмі проста — «Апошні лістапад». Ці паэт прый жыцці даў ёй такую назву, прадчуваючы свой адыход, ці нехта яшчэ, але назва цалкам адпавядае зместу напісанага Фамой Ляшонкам у яго апошнія гады.

Успамінаю падзеі дзесяцігадовай даўніны. Тады была ўпэўненасць, што літаратура як дыскурс і ўвогуле як фактар культуры знікае.

Аўдыё, тэлебачанне, камп'ютэрныя гульні забіралі час, які мог быць ахвяраваны на чытанне і пісанне. Але кіно не выпесніла театр, відэа не выпесніла тое ж кіно... Нешта падобнае адбываецца і з кнігай. Здавалася б, Інтэрнет стаў агульнадаступны, кожны чытач можа не купляць кнігу, а зайсці на сайт і такім чынам азна-

форм, пісаць маніфесты і псеўдаманіфесты, перапісваць і парадзіраваць класікаў ды псеўдакласікаў постмадэрнай культуры. Дзевяностнікаў (дзевяностнікаў) можна было любіць ці ненавідзець, захапляцца іх мужнасцю і нонканфармізмам ці бацьчыць у іх проста літаратурных хуліганнаў. З цягам часу эксперыментальныя тэксты і акцыі апынуліся на архіўнай паліцы.

Прынцып добрай псіхатэрапіі — не прымусяць пацыента забыцца на нейкую непрыемную падзею, а запомніць

і «эксперыментатары». Сам А. Федарэнка адносіўся быццам да «традыцыяналісцкага» лагера, але ў прыватнай гутарцы можна было пачуць прыблізна наступнае: «Хлопцы, я, можа, нават большы бумбамлітавец, чым вы думаеце». Парадаксальна было тое, што маладыя эксперыментатары часта адчувалі большую падтрымку з боку старэйшага пакалення, чым ад, здавалася б, бліжэйшых «васьмідзясятнікаў». Ад патрыярхаў можна было пачуць «бурапенце», «тапчыце траўку», «з узростам пройдзе», «ра-

рыў бы, што зала Дома літаратара на сустрэчах не зможа змясціць усіх жадаючых, што ахова ў мэтах бяспекі, як на футболе, не будзе пускаецца усіх ахвочых, што месцы дзевядзецца займаць задоўга да пачатку імпрэз.

Пісьменнікам сёння фактычна не патрабуецца дадатковай рэкламы ці «раскруткі». Калі ж браць нейкі тэкст «па-за кантэкстам» таго ці іншага выдання, дык цяжка вызначыць — «стары» ці «новы» аўтар. А хочацца, каб і сёння з'яўлялася больш маніфестаў, самаідэнтыфікацый. Сацыялагі адзначылі, што на працягу апошніх дзесяцігоддзяў адбываецца ўсплёск актыўнасці моладзі. Нешта падобнае можна заўважыць і ў літаратуры. Калі прадстаўнікі сучаснай «літмоладзі» не пакрыўдзяцца, то іх (нас?) можна было назваць «нулёвікамі» ў добрым сэнсе гэтага слова; тэрмін, праўда, варта падкарэкціраваць: «занулёныя», «вынулёныя», «абнулёныя»... Пад «зануленнем» варта разумець наступнае. Па-першае, гэта вялікая колькасць тэкстаў, якія дасталася ў спадчыну тым, хто актуалізуецца сёння. Бясконцасць гіпертэксту памнажаецца на «зануленне». Розныя анамаліі ў космасе часта звязаны з максімальнымі і мінімальнымі перападамі масы. Дык вось у літаратурным дыскурсе ствараецца і выбухае нешта непарадкавальна шматвектарнае і шматформнае. «Нуль» пераўтвараецца ў «бясконцасць» — і «бясконцасць» пераўтвараецца ў «нуль». Суіснуюць розныя пакаленні, якія ўтвараюць фактычна розныя цывілізацыі — ад «франтавікоў» да «постпостмадэрністаў», «постбумбамліту» (апошніяе слова я пачуў ад Андрэя Хадановіча, але не ведаю, хто яго прамовіў упершыню). З аднаго боку, перачытаць нават частку напісанага на сённяшні дзень немагчыма. З другога боку, здзяйсняецца вялікая колькасць пера-перапісванняў, пера-перакладаў, паўтараў, пародый, самапародый. Сёння «нуль» становіцца супрацьлегласцю таму, што пад гэтым паняццем у васьмідзясятых меў на ўвазе крытык Сяргей Кавалёў. Тады ў букністычных крамах існавала шкала (здаецца, пяцібальная) вартасці, паводле якой можна было вызначыць узровень папулярнасці, дэфіцытнасці, запатрабаванасці кнігі. Дык беларуская кніга тады нікому не была патрэбная, калі не лічыць твораў некалькіх аўтараў, якія з цяжкасцю прабіліся на «першыя прыступкі»; з таго вынікае, што нацыянальная літаратура каптавала «нуль». Зараз адбываецца проста адваротнае...

Шчыра кажучы, мне апошнім часам зусім не хацелася друкавацца, не хацелася не тое што выступаць, а нават прысутнічаць на літаратурных імпрэзах. Не хочацца ствараць канкурэнцыю ў выданнях, падчас выступленняў, нават быць пасіўным удзельнікам літпрацэсу — не хочацца. Бракуе месца ў Доме літаратара і хочацца саступіць месца «маладзейшым» ці «старэйшым»: трыццаць квадратных сантыметраў крэсла як кавалак хлеба, глыток вады ці паветра могуць быць больш патрэбныя каму-небудзь іншаму.

Калі ў 1990-х гадах праводзіліся перформансы «Белы аркуш», «Чорны аркуш», «Празрысты аркуш», «Хвіліна маўчання», дык апошнім часам своеасаблівым перформансам становіцца адсутнасць друкавання, выступлення і г.д. Калі ў 1995 годзе было заяўлена, што кожны, хто чуў пра словазлучэнне «Бум-Бам-Літ», аўтаматычна робіцца яго ўдзельнікам, уключаецца ў броўнаўскі рух, дык у 2005 годзе можна заявіць, што ўдзельнікам літпрацэсу становіцца і той, хто не друкуецца, не выступае... не піша.

Алесь ТУРОВІЧ

Калаж Віктара КАВАЛЁВА

«ДЗЕВЯНОСТНІКІ»

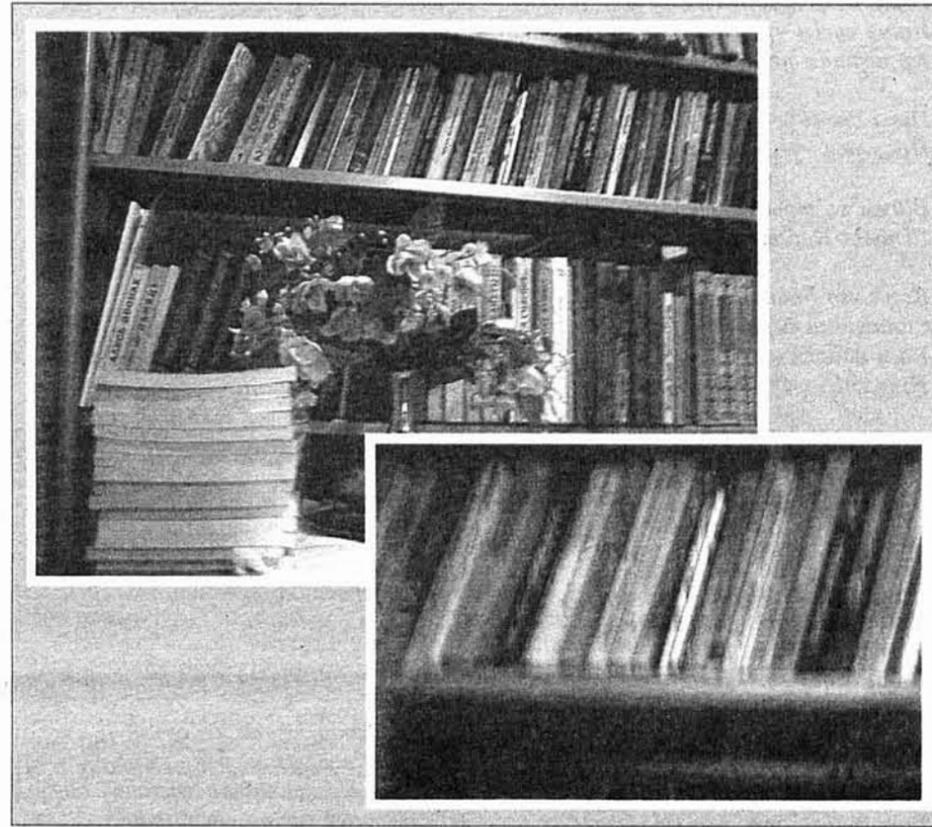
ёміцца з тэкстам, альбо атрымаць яго па электроннай пошце і г.д. Быццам эпоха друкарскага станка скончылася. Але, як ні парадаксальна, з'яўленне таго ці іншага тэксту ў глабальнай сетцы не толькі не перапакджае распаўсюджванню друкаванай прадукцыі, а і ў пэўнай ступені стымулюе яе (часта даводзілася сустракацца з жаданнем чытача мець тэкст не толькі на «вінце», але і ў папяровым выглядзе).

Кніга робіцца не столькі носьбітам інфармацыі, колькі самадастатковым прадметам мастацтва. Атрымліваецца, што вялікае значэнне мае проста афармленне — папера, вокладка, дызайн, тое, наколькі прыемна кнігу трымаць у руках, колькі месца яна можа займаць на паліцы і г.д. Тут маецца на ўвазе не абавязкова стыльны — «істэблішментны» — выгляд друкаванага твора, гэта можа быць і «авангарднае», эксперыментальнае, нават шакіруючае «аблічча» тэксту.

У дадзеным выпадку актуалізуецца праблема прапаганды, рэкламы твора. Варта рабіць новыя крокі па распаўсюджванні і ўзмацненні значэння тэксту. Ёсць пэўныя адпрацаваныя метадыкі, якія ў сярэдзіне 1990-х гадоў скарыстоўвалі розныя аб'яднанні і рухі. Каб прывабіць чытача, публіку, пісьменнікі сінтэзавалі тэкст-гук-рух-малюнак. Праводзілі перформансы і сцэнічныя дзеі, размаляўвалі сваё цела, разбуралі марфалогію, фанетыку, сінтаксіс тэксту. Часта асацыятыўны абракадабравы тэкст цяжка было адрозніць ад зашыфраванага «транслагічнага» ці гіпераналітычнага, «запаліндромленага» твора. Нешта з гэтых эксперыментаў было пазычана з заходняй літаратуры, рускага авангарда, нешта сталася адкрыццём «тутэйшай» літаратуры.

Сёння можна гаварыць пра існаванне такой з'явы, як «дзевяностнікі», ці, як больш падабаецца Сержу Мінскевічу, «дзевяностнікі» (адна з этымалагічных асацыяцый — з «зубасцікамі»), што ў сваёй паэзіі выкарыстоўваў Зміцер Вішнёў. Не бяруся вызначаць, хто аўтар гэтага «тэрміна», але з прыватных гутарак можна зрабіць выснову, што светлая ідэя прыйшла ў галаву адразу некалькім суб'ектам і аб'ектам даследавання найноўшай гісторыі беларускай літаратуры.

Аналогія з савецкім «пасцідзе-святніцтвам» напрашваецца сама сабой. Працэсы эстэтычнага выслаблення ў нас былі заўсёды запаволенымі. Хаця больш актуальнае, на мой погляд, параўнанне з пачаткам стагоддзя, калі трэба было маладой нацыянальнай літаратуры ў сціслыя тэрміны засвойваць класічныя формы сусветнай славазнасці. Прыблізна тое ж адбылося і ў 1990-я — толькі гэтым разам трэба было засвойваць, вытвараць тэхналогіі авангарда постмадэрнізму, іншых «ізмаў», пратэставаць, разбураць, шукаць, зноў вяртацца да класічных і псеўдакласічных

яе, пазбавіць ад эмацыянальнай нагрузкі, страху, болю. Дзевяностнікі насамрэч нарабілі гвалту ў літаратурным дыскурсе, але цяпер на тым перыядзе крытыцы і літаратуразнаўства варта засяродзіцца з халоднай, спакойнай увагаю.

Сёлета спаўняецца дзесяць год руху «Бум-Бам-Літ». Час сапраўды ляціць даволі хутка. Здаецца, толькі што, колькі тыдняў, максімум месяцаў таму пачалося бумканне ў тазік, на слухах развешваліся ўлёткі з «тэкстамі», ладзіліся выступленні, акцыі ў школах, бібліятэках, на свежым паветры, у псіхіятрычных клініках, на навуковых канферэнцыях, у лесе перад зямлямі і птушкамі... «Белыя» і «чорныя» аркушы паперы, «тэкста-малюнкi» і «тэкстагукi», іншыя паранармальна-літаратурныя з'явы. Галоўная мэта была дасягнута — да нацыянальнай літаратуры і ўвогуле да мовы, культуры была прыцягнута ўвага. Творы пісьменнікаў пачалі чытаць не толькі самі пісьменнікі і тыя, хто хацеў стаць пісьменнікам ці прафесійным крытыкам, але і звычайныя спажыўцы, «кліенты». Тады было такое адчуванне, што працэсы глабалізацыі павінны знішчыць ці, прынамсі, загнаць у «чырвоную кнігу» ўсё нацыянальна адметнае. Апошні авангардны выклік падаваўся перадсмяротнай агоніяй. Даволі выразна можна было правесці мяжу паміж «новымі» і «старымі» пісьменнікамі; здаецца, найбольш выразна яе правёў у лімаўскім артыкуле Андрэй Федарэнка. Тады можна было вызначыць некалькі часопісаў і выдавецтваў, літаратурных суполак, вакол якіх гуртаваліся «традыцыяналісты»

біце хоць што-небудзь, ад маладзейшых — «гэта хуліганства», «бумбамбамлізм — не літаратура», «куды падзеліся сучасныя багдановічы і купалы», «яны разбураюць культуру».

«Новая літаратура» не была такой маналітнай, як тое здавалася на першы погляд. Розніца паміж эстэтычнымі плынямі ў межах «дзевяностнікаў» уяўляецца значна большаю, чым паміж Саюзам пісьменнікаў і ПЭН-цэнтрам. Напрыклад, розніца паміж «шызатурызмам» і «транслагізмам» у ідэалагічным плане такая ж, як паміж «капіталізмам» і «камунізмам». Проста пад агульным сцягам аб'ядноўваліся аўтары, кожны з якіх збіраў уласную харугву тэкстаў на час пэўнай бітвы, і невядома было, з якога боку барыкада апынуцца яны падчас наступнай «сустрэчы». Была гульня дзеля гульні. У межах рухаў і суполак адбываліся пастаянныя змены, ствараліся новыя, «постновыя», «пост-пост-мадэрновыя» мадэлі і канцэпцыі, стылі і антыметады. Літаратура «выслабавалася ад паперы». Юрась Барысевіч заявіў, што беларускі чытач — гэта беларускі пісьменнік, які не мае знаёмых у выдавецтве, таму шукаліся «альтэрнатыўныя» формы літаратуры. Але тэксты новых пачалі з'яўляцца ў кансерватыўных, «акадэмічных» газетах, часопісах, выдавецтвах. І праз пэўны час розніца ў межах саміх «новых» ды «старых» стала больш заўважнаю, чым паміж імі. Палярнасць і полюснасць змяніліся на шматузроўневае.

Галоўны парадокс сучаснай сітуацыі заключаецца ў тым, што ўплыў літаратуры ўзмацніўся. Нягледзячы ні на што. Дзесяць год таму я не паве-

Віктар ГАРДЗЕЙ

НЕАБРЫДЛЫЯ ЯМБЫ

Гняды

Вядуць ад плуга ці з драбін
Да студні коніка гнядога.
У вёсцы ён цяпер адзін,
Ды і двароў зусім нямнога.

Даўно гняды ўжо не стрыгун,
Але "карцінка" не забыта:
Ля студні гэтай піў табун
З пазелянелага карыта.

Вярэдзіць пах раллі здаля:
Жалезны там гудзе сапернік.
У тым, што круціцца зямля,
Бадай, меў рацыю Капернік.

Як міратворца ўсіх дзяржаў,
З арламі і без пэўных знакаў,
Гняды напіўся і заржаў
Адчайна, горка — бы заплакаў.

З дзяцінства

Б'юць перапёлкі ў спелым жыце.
Раса падсохла на траве.
Хусцінкай белай у блакіце
Зрэдзь аблачынка праплыве.
Збудзілі ў рань, ды й напужалі:

Аля НІКІПОРЧЫК

не паспяваю і не спяваю
не спяваю ні голасам ні душою
прагну цішыні але спатыкаюся аб гучныя словы
хачу свежага паветра але з адчыненай форткі
цягне цыгарэтным дымам мару пра святло
але живу як пры зацьменні сонца падаю
разбіваюся ад болю і да болю
але чыясьці нябачная рука падымае і вядзе
адмаўляюся амаль як дзіця ледзь не тупаю нагамі
— не хачу! але дзень змяняе дзень
як у сюіце адна музычная частка другую

Быць асцярожным трэба мне.
Маўляў, як жыта не пажалі —
Ваўкі жывуць у збажыне.

На пашы беднай каля нівы
Мой статак цішыню скубе.
— Гэй, ты, разбойнік шалудзівы,
Ды не баюся я цябе!

І воўк пачуў, і з жыта прама
На голас выбег нездарма.
Я закрычаў ад жаху: "Мама!",
Хоць ведаў, што яе няма.

Хто ўратаваў, не знаю толкам,
Бо воўк падняў хвост-памяло
І шусь туды, дзе перапёлкам
На міг як мову заняло.

«Новы» дачнік

Кавалачак планеты:
Гара, жарства, глыжы.
Яшчэ зусім чужы
І ў вершах не апеты.

Праз дзень — вятрок ласкавы.
Праз ноч — туман густы.
Відны за тры вярсты
Штыкі Кургана Славы.

Каля яго падножжа
Сцяжынка верць ды круць.
Калі дажджы лінуць,
Нізкамі — бездарожжа.

На копані лядачай
Ні вёска, ні сяло.
Штось на градзе ўзышло —
Вітай сябе з удачай!

Не ўстрапянуцца словы
І сэрца заадно.
Жыццё дало мяно:
Лянівы дачнік "новы".

Прытулак манастырскі —
Гардзееўскі пасад.
Хаціна, градкі, сад.
Расы сцюдзёнай пырскі.

Каля дзесятай соткі,
Часцей у ясны дзень,

але год змяняе год
і прадаўжаецца шлях
да Святла

праз боль,
нібы праз цёмны тунель
прайшоў радок
і стаў
вершам

так свеціць сонцам
так пахне жніўнем
і скошанай травой
яшчэ жывой

калі вяртаецца цішыня ў душу
не зачыняйце
дзверы

апошняе зімовае змярканне
белыя палоскі снегу
нібы астраўкі мінулага часу
дзе я ніколі
не была

столькі гукаў у свеце!
і — ні слова
з небакраю тваёй душы

час вершаў —
гэта заўсёды час жыцця

Кладзецца часу цень
На мой уздых кароткі.

Суглінак ды пясочак —
Не жыў бы тут махляр.
Зялёны, як даляр,
Хіба што агурочак.

Канечне ж, дамам шаны
За іхнія дары.
І людны, і стары
Паўстанак Дамашаны.

Становіцца прывычкай,
Ратункам ад нуды
Вяртацца ў нікуды
Апошняй электрычкай.

Гульня на высадку

Згуляць ахвотнікаў багата,
Дык весялей у грамадзе.
Прайграў Кузьма, чарга Ігната:
Гульня на высадку ідзе.

Якая ж немач цягне з дому?
Крычаць здалёк:

"Яшчэ гулець!"
Валет — не туз,
і мне, такому,
Гуляць азартней пад канец.

Калоду карт не ператрэсі,
Прайграць і выйграць шансаў шмат.
Гляджу на прыкуп:
козыр — крэсі;
Пазіцыю здае Ігнат.

З якойсьці пастаяннай кпінай
Зачэпаць горыч і хлусня.
Цячэ хвіліна за хвілінай,
Ідзе на высадку гульня.

Позні цвет

Пчале, што лётае нервозна
Між пабялелых яблынь-сліў,
Мядовы месяц надта позна
Пялёсткаў вусны растуліў.

Пара малінаваму лету
Адпавядаць календару:

астатні час жыццю
не належыць

падаравай цемру
але я настолькі любіла

Заўсёды многа пустацвету,
Калі цвіце штось не ў пару.

Пчалу, аднак, турбуе мала
Прыроды д'яблаў ператрус,
Ды ўсё вастрэй адплаты джала
І ўсё часцей балючы ўкус.

Хутар

Паразмэйляй са мной, пагутар,
Сівы калодзежны асвер.
Стаяў тут рыжы дзедаў хутар,
Такі праслаўлены цяпер.

На ўзмежжы дыхаю свабоднай,
Хоць сонца сквар над галавой.
Зачэрпнуць бы драўлянай бодняй
Вады сцюдзёнай і жывой.

Скрыпі, асвер — бацян цыбаты,
Схіляйся дзюбаю насторч.
Няма хлява, на месцы хаты
Між камянёў — трухлявы корч.

Мой суразмоўца спавядальны
Стаіць, як здань, сярод жарствы.
Назоўны склон ці вінавальны,
Шчыміць канчатак нулявы.

Трыадзінства

І ёсць яна, Вялікая Бяда,
Калі затрубяць распачна анёлы;
Вядой такою — горкая вада,
Начныя сны — кашмары і жуда,

І новы дзень да скону невясёлы.

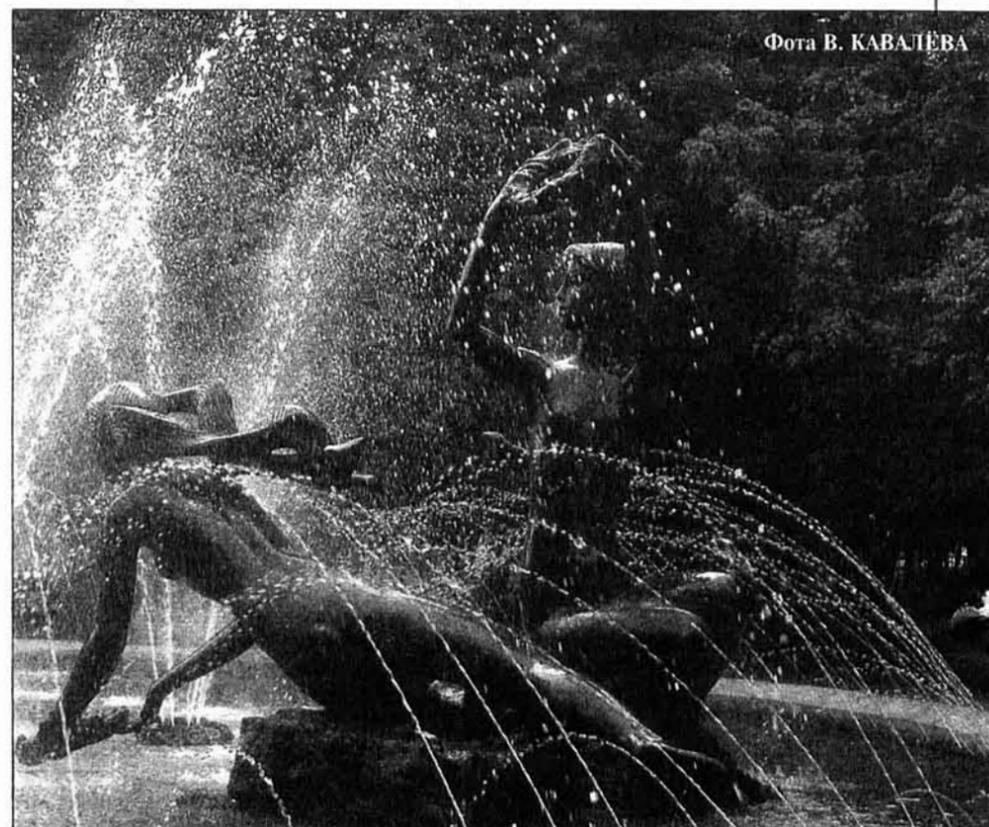
І ёсць яна, Вялікая Журба,
Калі пастроіць грэшных у калоны;
І прахрыпіць апошня труба,
І выбегуць,

як сцішыцца мальба,
Заместа коней вараныя клоны.

І ёсць яна, Вялікая Віна,
Калі і дуб ніжэй за куст пахілы;
Чало нахмурыць дума не адна,
І кубак свой,

не выпіты да дна,
Вышэй падняць ужо замала сілы.

тое падараванае
што ператварыла яго ў святло
і ўжо сама паверыла
што было яно святлом
спаконвечна

Фота В. КАВАЛЁВА

Пасажырская цягнікі ў Баркоўцы не спыняліся, таму Алесь выйшаў у Цімкавічах, каб там перасесці на першы ж гомельскі дызель. У даведачным бюро яму казалі, што адзін «во толькі-толькі пайшоў», а наступны будзе праз дзве з паловаю гадзіны.

Ён прысеў на падрапаную вакзальную лаўку, узяў сабе доўгае чаканне ў халоднай бязлюднай зале, махнуў рукою і кінуў за плячо туга напакаваную сумку.

Праз колькі хвілін Алесь ужо крочыў па сцяжыніцы, што вузенькай стужкай вілася ўздоўж чыгуначнага палатна. Да Баркоўкі ўсяго нейкіх дзевяць кіламетраў. У лёгцы ён меней як за паўтары гадзіны дайшоў бы. А так... Ну, няхай яшчэ хвілін пятнаццаць-дваццаць. Усё роўна ён ужо чай піць будзе, пакуль той дызель прыпаўзе сюды, у Цімкавічы. Ды гэта нават і добра, што пешшу ідзе. У вагоне ж абавязкова каго-небудзь з колішніх сяброў ці знаёмых сустрэў бы. Роспыты, размовы. Ды і, хочаш не хочаш, чарку прыйшлося б узяць. Не, сябры-прыяцелі потым. А сёння Алесь хоча пабыць толькі з маці. Як яна там? У апошнім сваім лісце скардзілася, што ўжо нестася сілы працаваць, а працаваць трэба, што сапсаваўся тэлевізар і зламалася калонка ў двары. І яшчэ пісала, што зайздросціць тым сваім суседзям, чые дзеці блізка жывуць, а ў яе іх двое, і тыя пазаязджалі «за белы свет», і ёй цяпер унукаў і то «ўжадобку пабачыць».

Але лісту таму ўжо амаль год. Ну, год не год, але месяцаў дзевяць будзе. Алесь так і не знайшоў часу напісаць маці. Якраз тады збіраўся ў заробкі аж у Запаляр'е. А там і не да пісьмаў: працавалі, бы шалёныя. Затое дзяўчатак сваіх па-людску апраўду і жонку. І маці гасцінцаў, як ніколі, вязе: і цукеркі, і шакаладкі, і апельсіны, і нават вялізны, з добры бурак, ананас. Ананасаў маці, мабыць, і не каштавала яшчэ. Няхай паласуецца. Але не гэта галоўнае. Галоўнае — на самым версе туга напакаванай сумкі: мяккая, лёгкая, цёплая-цёплая пуховая хустка. Ён даўно хацеў маці такі падарунак зрабіць, але ўсё ніяк не выходзіла. А цяпер вось купіў. Маці, вядома, дакараць пачне: «І нашто ты столькі грошай патраціў? Добра б мне і так было!» А сама, ён жа ведае, ой як узрадуецца! Ніводнай суседкі не міне, каб не пахваліцца сынавым падарункам. Як жа: такая варта рэч ды яшчэ насустрач зіме!

Не было яшчэ і пасці, а базавы прыцемак ахінаў наваколле, рабіў сілуэты дрэў і кустоў размытымі, падобнымі на дзівосных істот з далёкіх, дзіцячых яшчэ, Алесевых сноў, абуджаў у ягонай душы штосьці даўняе, дарагое, пра што нельга расказаць ніякімі словамі, бо словы, нават здавалася б, самыя ёмістыя і дакладныя, часцей за ўсё толькі бяжылі, мізэрны адбітак прымхлівых чалавечых пачуццяў.

Алесь неаднойчы ў думках сваіх назаўсёды вяртаўся сюды, у лясную вёску, у ваколцах якой трапляліся яшчэ куточки, дзе сярод заімшэлых соснаў і магутных дубоў чулася дыханне сівай даўніны, яе адвечная, бясконца песня. І ад той песні, тужлівай і пранізлівай, сціскалася і замірала ягонае сэрца. Гэта бунтавала ў жылах мужчыны кроў далёкіх і блізкіх продкаў, якія аралі зямлю, касілі пахкія травы, гадавалі жывёлу. Бунтавала супраць ненармальнасці таго побыту, які абраў ён, Алесь, першы гараджанін у пакаленні Балотнікавых. Гараджанін Балотнікаў. Нават тут супярэчліваць, дысгармонія.

Толькі як жа Рыга? Рыга, якая ніколі не разумела, як можна цэлымі днямі блукаць па лесе за дзесяткамі другім баравікоў, калі іх колькі хочаш можна купіць на базары? І ні табе лясных княпчоў, ні брыдкіх яшчараў пад нагамі.

Ён столькі разоў уяўляў сабе, як паддэ да бацькоўскай хаты, як ціхенька пастукае ў акно, як маці спачатку прыпадзе тварам да шыбы, а потым, бразнуўшы пчарбатай засаўкай, адчыніць дзверы і, знямелая ад радасці, кінецца яму на шыю, што нават адчуў лёгкую крыўду, калі не ўбачыў у вонках святла. Так рана маці спаць ніколі не клалася. Значыць, пайшла

некуды «на тэлевізар». Так і ёсць. Замок. Ну, што ж. Зараз ён зойдзе ў хату, пакладзе на стол гасцінцы і пакрые іх пуховай хусткай. А сам прыляжа на палок за грубкаю, адпачне, пакуль маці вернецца. Доўга яна бавіцца не будзе. Алесь намацаў выемку пад вупаком. Звычайна маці кладзе туды ключы. Няма. Мо на цвіку ў дры-

Валіяніна КАЎЗЕТАВА

Пуховая хустка

Апавяданне

вотніку? Але і на дзвярах дрывотніка замок.

«Няйначай Лысага зноў з турмы выпусцілі, — падумаў Алесь. — Той як прыйдзе «на пабыўку», заўсёды вельмі кароткую, так пачынае пшыраць па skleпах ды куратніках. Жэрці ж нешта трэба».

Алесь пажадаў «курашчупу» трасцы, паставіў сумку ў куток паміж хатаю і плотам, і абачліва прыкрыў яе абярэмкам хмызняку, што кучаю ляжаў побач. Падумаў крыху, вырашыў, што хустку на ўсялякі выпадак лепш з сабою ўзяць, адкінуў хмызьяк, пмаргануў «маланку» на сумцы, засунуў хусцінку запазуху, схіліў твар, каб яшчэ раз адчуць цешыню і мяккасць пуху, усміхнуўся задаволена і выйшаў з двара. Перш трэба зазірнуць да мацерынай сяброўкі Карпенчыхі. Маці хутчэй за ўсё там.

Яшчэ з вуліцы Алесь убачыў, што вокны Карпенчыхінай хаты мігцяць цьмяна-блакітным святлом. Відаць, зноў паказваюць які-небудзь «жалосны» тэлесерыял? Ён з веранды пастукаўся ў абабітыя цыратай дзверы, зайшоў, спыніўся ля парога.

Карпенчыха сапраўды сядзела перад тэлевізарам. Адна. Ubачыўшы Алесь, яна выключыла тэлевізар і неак вінавата замітусілася па хаце:

— Да цёткі Мані заходзіў? Ці мо прама з дарогі? Прысядзь, адпачні крыху. Малака вып'еш? Ці не... Шчо тое малака. Я табе шчас яечню спрагу. Шчо ж ты так позна?

— Чаму позна? Яшчэ толькі восем гадзін. А яечню не трэба. Я дома павячэраю.

— Шчо ўжо ты там павячэраеш? Бульбы і то ў хаце няма.

— Чаму гэта? Не ўраділа ці што?

Карпенчыха здзіўлена ўтаропілася Алесю ў вочы і раптам, прыклаўшы рукі да грудзей, загаласіла:

— А Шурачка ж ты мой! А даражэнькі ж ты мой! Няўжо ж ты яшчэ не знаеш нічога?! А нямапака ж ужэ яе, матулі тваёй! Няма-а-апака! Як жа ета ты?! Табе ж ціліграмы слалі і з Ці-і-імавічаў, і з Буды!

Алесь адчуў, як страпянулася ўся яго істота, як у грудзіну ўварваліся дзясцікі, сотні вос, падабраліся да сэрца і ўпіліся ў яго вострымі джаламі:

— Не! — выдыхнуў ён. — Мама. Яна не магла! Я хустку ёй... пуховую. Не!

Карпенчыха зірнула ў збялелы твар Алесь, перастала галасіць і, уздуўшы яго за руку, падвяла да канапы, засла-

най саматканай поспілкай.

Алесь пакорліва сеў, пакорліва ўзяў з Карпенчыных рук алюмініевую конаўку, зрабіў некалькі глыткоў.

— Раскажыце, цётка.

— Зараз. Ты толькі як-небудзь ета... ну, не ўбывайся так. Канечне, гора. Гора вялікае. Толькі ж ужэ не падымеш яе. К етаму ішло. Мы даўно ўжэ з гары спусліся. Вы — маладыя. Вам жыць і жыць.

— Мама доўга хварэла?

— Не, зусім не хварэла. Бог ёй лёгкую смерць паслаў. Так шчасця ў жыцці не бачыла, дык хоць умерла лёгка. Сабе б так. Не хварэла яна. Бульбачку ўсю скапала, прыпарадчыла. Дровы павазіла, бялізну мыць узялася. Усё павымывала, да апошняй анучкі. Як прыйшлі ўжэ прыбіраць, дык пазнімалі тоя яе мыццё. У садзе вісела. Ёй бы адпачыць трохі. Толькі ж яна такая була, што не магла, каб не рабіць. Пайшла на поле бульбачку перакопваць. Ну, і не дайшла. На мяжы ўпала. Ніна Пашуліна ўбачыла, крычаць пачала. Бабы збегліся, ратавалі,

русь жа ўжо так зване замежжа. А Рыга — кабета ўцісклівая. Алесь успомніў, як сквапна яна выхапіла ў яго з рук «зялёненькія» і паспешліва схавала іх «на чорны дзень».

Так, цяпер ён усё зразумеў. Калі б жонка паведамліла яму пра смерць маці, ён усё кінуў бы і паехаў. Самалёт бы паляцеў. І ні ў якія заробкі ўжо не вярнуўся б. І не было б зараз у Рыты ні футра, ні скураной курткі, ні «зялёненькіх». Вось яна і вырашыла пакуль маўчаць. А потым, калі ён дадому прыехаў, не было як гаварыць, бо трэба было неак апраўдвацца. А якое тут магло быць апраўданне? Найпрасцей і далей рабіць выгляд, што яна нічога не ведае ні пра тэлеграмы, ні пра пісьмо. Пошта ж цяпер як працуе?

Аднаго Рыга толькі не ўлічыла, што вось гэтыя квітки-паведамленні апалеюць. Як жа трэба было не любіць Алесю маці і... яго, яго таксама, каб адважыцца на такое!

Алесь успомніў, як нават тады, калі білеты былі яшчэ зусім танныя, Рыга вельмі рэдка і вельмі неахвотна зга-

як умелі. А пакуль «хуткая» прыехала, яе ўжэ не было. Шчо ж ты хочаш? Адно — гады, другое — рабіла цяжка ўсё жыццё. І арала на сабе, і вазіла. Схавалі яе на трэці дзень. Вас чакалі. Ліда прыехала, калі ўжэ з могілак людзі ішлі. Ехаць жа няблізка ёй. От і спазнілася. А ты мо не палучаў нічога? Міша ж і пісьмо табе пісаў. Думалі, хаця на саракавіны прыедзеш.

— Я дома не быў. Але ж Рыга б атрымала і тэлеграмы, і пісьмо. Відаць, не дайшлі.

— Спаць ты дзе будзеш? Хочаш — тут кладзіся.

— Не, дадому пайду. Ключ толькі дзе?

— У цёткі Мані. Але ж там холадна, у грубцы паліць трэба.

Цётка Маня, старэйшая мацерына сястра, жыла на другім канцы вёскі. Добра ўжо сцягнула. Вулічныя літары гарэлі толькі тры на ўсю вёску, а Алесю здавалася, што ўсе яго бачаць, тькаюць у яго пальцамі, асуджальна хітаюць галовамі. Ён нават чуў нечы зласлівы голас: «От і расці дзяцей! От ён! Чужыя людзі матку хавалі! Злыдні цяпер, а не дзеці!»

Алесь на кукішках сядзеў перад расчыненымі дзверцамі грубкі і ніяк не мог адвесці позірку ад агню. Устаць бы, прыбрацца хоць трохі, чаю сагрэць. Але не было ні сілы, ні жадання нават паварушыцца. Нікуды не ісці, нічога не рабіць, нічога не бачыць. Зараз бы ён аддаў усё, каб гэта быў жахлівы сон. Смерць маці... І Рыга... Як ён цяпер сустрэнецца з Рыгаю? І як ім пасля такога жыць разам? Ногі зусім памалелі. Ён устаў, намацаў у кішэні паперы. Лепш бы Міша не аддаваў іх яму! Алесь яшчэ раз прабег вачыма па радках:

«Вручено 10.09.95 Болотниковой лично».

«Вручено 12.09.95 Болотниковой лично».

«Вручено 10.10.95 Болотниковой лично».

Дык вось чаму жонка так адгаворвала яго ад гэтай паездкі! А калі Алесь паказаў ёй пуховую хустку, яна старалася не глядзець яму ў вочы. Ён падумаў, што ёй грошай шкада. Як-нікак пуховая хустка — рэч дарагая. Ды і дарога цяпер вунь колькі каштуе. Бела-

джалася ехаць да свякрухі і як грэблівая глядзела яна на просты скарб вясковай хаты, на спрацаваныя, парэпаныя рукі маці, калі тая гатавала ці падавала на стол. А аднойчы, калі яны з Рыгаю сварыліся «из-за вечной нехватки денег», жонка крыкнула: «Ты пигмей не только по рождению, но и по духу. Из хама не будет пана!»

Алесь вельмі пакрыўдзіўся тады. Ведала ж, за якога пана ідзе. Але прайшоў нейкі час, і ён дараваў ёй. Ён многае ёй дараваў. Але гэта?! Ён хадзіў па хаце, спыняў позірк на фотаздымках у зашклёных рамках, што віселі на сцэнах, перабіраў нейкія пажоўклыя паперы, непатрэбныя цяпер дакументы, зноў хадзіў.

Так ён і сустрэў раніцу ў апусцелай бацькоўскай хаце. Калі развіднела, ён нешта перакусіў, хаця есці зусім не хацелася, зламаў у агародчыку некалькі калінавых галінак з буйнымі сакавітымі ягадамі, замкнуў хату. Пастаяў крыху на ганку, зноў адамкнуў. На гэты раз выйшаў з палатнянай торбачкай у руках.

Сухое заінелае лісце варушылася і, здавалася, ціхенька, як улавіць вуху, звінела пад нагамі. Вецер лена пагойдваў вершаліны дрэў. І ніякай туті, ніякай самотнасці на гэтым астраўку зямлі, аблямаваным маладым сасоннікам. Толькі спакой і замірэнне. І святло бяроз, што раслі амаль ля кожнай магілы. Дзе-нідзе кусцік бэзу ці язміну. І зноў — бярозы, бярозы.

«Якія ў нас могількі прыгожыя! — успомніліся Алесю мацерыны словы. — І месцейка я для нас з бацькам нашым выбрала харошае. У зацішці. Як будзеце калісь да нас прыходзіць, то і ўзімку не замерзнеце».

Вось яно, маціна «месцейка». Жоўты пагорачак за блакітнай агароджай, якую да Радаўніцы пафарбавалі яе ж кляпатлівыя рукі. Над бацькавай магілаю спіллы светла-шэры помнік, над мацінай (няўжо там — мама?!), чорны металічны крыж.

Алесь адчыніў нізенькую брамку і толькі цяпер, упершыню з той хвіліны, як пачуў страшную вестку, заплакаў. Плакаў ён доўга, роспачна, па-дзіцячы выбіраючы слёзы сціснутымі кулакамі. Потым дастаў з торбачкі пуховую хустку, разаслаў на грудочку жвіру і, асцярожна паклаўшы на яе калінавыя галінкі з цяжкімі чырвонымі гронкамі, пайшоў з могілак.

Арт-палічка

Вядома, што рэжысёр-пастаноўшчык оперных спектакляў Маргарыта Ізворска-Елізар'ева на даволі працяглы час пакідала сцэнічную практыку і ў пазамінулым сезоне вярнулася ў Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы Беларусі мастацкім кіраўніком. Плён гадоў яе дзейнасці па-за тэатрам — навуковыя кнігі: “Міф. Музыка. Моцарт. “Чарадзейная флейта”. Касмаганічная міфалагема” (Мінск, “РАЙ”, 1998); “Энігма оперы. Бясконцы працэс спасціжэння” (Мінск, “Маналог”, 2002); “Мастацтва і час. Музыка-эстэтычныя эпіоды” (Сафія, “Музыка и мысль”, 2004). Самі назвы сведчаць пра нешараго-васць і прыцягальную складанасць новых прац, аналагаў якім няма, прынамсі, у айчынным мастацтвазнаўстве. Інтэлектуальная энергія высокага напружання, энцыклапедычная эрудыцыя, захапляльная логіка і тонкасць будовы даследавання, адмысловае музычнае адчуванне формы... Паставіўшы на беларускай опернай сцэне “Чарадзейную флейту”, М. Ізворска-Елізар'ева захапілася спасціжэннем “энігмы” (загадка — грэчаск.) Моцартава шэдэўра і свае развагі заключыла ў раздзелы “Розум оперы”, “Душа оперы”, “Цела оперы”. У наступнай кнізе разглядаюцца праблемы тэксту партытуры як “знакавай, сімвалічна фармалізаванай матэрыі”, шматскладнасці музычна-сцэнічнага мастацтва, выхавання акцёра, спакроўленасці постмадэрнізму ды міфа і г. д. Няўрымлівая думка даследчыцы канцэнтруецца ў заключнай частцы яе мастацтвазнаўча-філасофскай кніжнай трыяды, дзе ёсць пазначэнне метафарфоз драматургіі, а праз некаторыя аспекты інтэрпрэтацыі музычна-сцэнічных жанраў прасочваецца павязь часоў; і акцэнтуюцца рытуальны аспект ігры ў тэатры, і асвятляюцца стасункі музычнай партытуры ды спектакля... На аснове згаданых кніг М. Ізворска-Елізар'евай падрыхтавана доктарская дысертацыя, абарона якой адбылася нядаўна ў Інстытуце філасофіі НАН Беларусі.

З 15 ліпеня ў Нацыянальным мастацкім музеі працуе персанальная выстаўка твораў народнага мастака Беларусі лаўрэата Дзяржаўнай прэміі краіны, прафесара Арлена Кашкурэвіча.

У кагорце першых

У Арлена Кашкурэвіча год таму быў юбілей — ён нарадзіўся 15 верасня 1929 г. у Мінску. Скончыў туг мастацкае вучылішча (1953), Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (1959). Вучыўся ў Л. Лейтмана, У. Сухаверхава, П. Любамудрава, В. Цвіркі, С. Геруса. Сябра Беларускага саюза мастакоў з 1960 года. З 1959 па 1969 выкладаў у БДТМІ. Працуе ў станковай і кніжнай графіцы. Многія творы адзначаны прэміямі і ганаровымі дыпламамі... Ён — з першага выпуску беларускіх графікаў. І ўжо больш як паўстагоддзе застаецца ў кагорце першых, сцвярджаючы сваё права на індывідуальнасць. Творы А. Кашкурэвіча экспанаваліся на выстаўках у Югаславіі, Японіі, Расіі (Масква), Германіі, Літве, Эстоніі, Польшчы, Ісландыі, Нарвегіі, Тайвані, Францыі і іншых краінах. Яго работы выстаўляліся ў ЗША, Сірыі, Алжыры, Манголіі, Фінляндыі. Ён браў удзел у міжнародных конкурсах гравюры, графікі малых форм, экслібрыса. У 1998-м атрымаў званне лаўрэата Міжнароднага конкурсу гравюры ў Парыжы. Творы мастака знаходзяцца ў Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі, у Нацыянальным мастацкім музеі РБ, Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў Мінску, Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі, дырэкцыі выставак Саюза мастакоў Расійскай Федэ-

рацыі ў Маскве, у музеях Украіны, колішняй Югаславіі, Малдовы, Германіі, а таксама ў музеях і карцінных галерэях Мінска, Палацка, Гродна і прыватных зборах Беларусі, Ісландыі, Польшчы, ФРГ, ЗША, Італіі і г. д. Арлен Кашкурэвіч — адметны майстар сваёй справы: са шматгадовым вопытам ілюстравання кніг, зместам скіраваных у розныя эпохі; са сваёй яскравай індывідуальнасцю і творчай праграмай. У ранніх яго эстампах адлюстраваліся традыцыі рускай графікі 1930-х — 40-х гадоў, на пачатку 1970-х — працэсы пераасэнсавання традыцый заходнеўрапейскага мастацтва. Ад лінагравюры пераходзіць да афорта, мадэліруе форму рэзкімі, калючымі штырхамі, даводзячы малюнак да гратэска. Немалаважны фактар для характарыстыкі мастака як чалавека свайго часу — педагагічная дзейнасць, а таксама выхаванне сучаснаму мастакоў, Ігара і Тодара Кашкурэвічаў. Настаўнікам лічаць А. Кашкурэвіча такія вядомыя графікі, як Я. Зайцаў, Э. Агуновіч, В. Яўсееў, Б. Цітовіч... Эмацыянальная і выразная графічная мова майстра выявілася ў серыях і цыклах аркушаў пад назвамі “Аэрапорт”, “Горад і людзі”, “Партызаны”, “Майстры”, “Горад”, “Блакада”, “Асветнікі”, “Гэта мілае гарадское жыццё...”, “Святыя зямлі беларускай”, “На-

палм”, “Прывячэнне В. Быкаву”. У працяг можна прыгадаць узоры кніжнай графікі: ілюстрацыі да паэм Янкі Купалы, “Новай зямлі” Якуба Коласа, прозы У. Караткевіча — “Каласы пад сярпом тваім” і “Дзікае паляванне караля Стаха”, І. Шамякіна — “Сэрца на далоні” і “Снежныя зімы”. А яшчэ — твораў “Чалавечы знак” А. Вярцінскага, “Атамная станцыя” Х. Лакнеса, “Песня пра зубра” М. Гусоўскага, “Хатынская апавесць” і “Карнікі” А. Адамовіча, “Я — з вогненнай вёскі...” А. Адамовіча, Я. Брыля, У. Калесніка, “Буранны паўстанак” Ч. Айтматава, ілюстрацыі кніг І. Пташнікава, Г. Папова, В. Вярбы, В. Сурскай, М. Ганчарова і інш. Галоўнае ў яго работах на старонках кніг — не адно толькі ілюстраванне літаратурнага зместу ў традыцыйным разуменні. Хутчэй — стварэнне паралельнага візуальнага свету. Як паўнаўрацасны сатворца пісьменнікаў, мастак часам нават спрачаецца з імі альбо дапаўняе літаратурны змест сваімі філасофскімі вызначэннямі, звяртаецца да самых значных і складаных падзей, выказваючы пратэст супраць войн, знішчэння і сацыяльнай асуджанасці чалавека... Як цяжкая і бізлітасная прадстаўлена тэма Вялікай Айчыннай вайны, праз якую аўтар даследуе прыроду масавага гераізму. А вось у вобразах маладых жанчын у серыі пра шклозавод “Нёман” зацвярджаюцца традыцыі мастацтва ў раскрыцці прыгажосці чалавека. Ці яшчэ: тэма вялікага горада — Мінска. Пачаткам тут былі асобныя аркушы пад назвай “Мілае гарадское жыццё...”. У наваколным асяроддзі А. Кашку-

рэвіч знаходзіць патрэбныя яму вобразы людзей, які спышаюцца на працу, едучы “сіснутымі” ў гарадскім транспарце, сутыкаючыся на скрыжаваннях вуліц, у ліфтах... Праз метафару ветру, дажджу, лістападу перадаецца стан адзінокіх старых, якія самі падобныя да восенскай лістоты, адарваных ад сваіх сем’яў. У гісторыі кніжнай ілюстрацыі Кашкурэвічавы аркушы да “Фаўста” Ё. В. Гётэ сталіся сапраўднай падзеяй у мастацтве 90-х гадоў ХХ стагоддзя. “Сёння, — лічыць мастак, — я зрабіў бы свайго Фаўста падобным да Сахарава”. Тэма творчых выпрабаванняў — адна з актуальных у ХХІ стагоддзі. Яна знайшла адлюстраванне ў новым цыкле твораў пад назвай “Concerto grosso” (“Вялікі канцэрт”), складзены з трынаццаці аркушаў. У аснове сюжэта — трагічныя калізіі творцы і яго мастацтва, уасобленыя праз паказ нахнення, экстазу, катарсісу. Дарэчы, на цяперашняй выстаўцы, якая складаецца з больш як 60 твораў перыяду 1963 — 2005 г. г., гэты цыкл займае цэнтральнае месца. Экспазіцыю дапаўняюць аркушы з серыі “Ігракі”, “Мілае гарадское жыццё...”, ілюстрацыі да апавесці У. Караткевіча “Дзікае паляванне караля Стаха”; афорты-прывячэнні Віктору Гюго, Полю Верлену, Адаму Міцкевічу; партрэты, нацюрморты, асобныя тэматычныя кампазіцыі. Майстар дэманструе шырокую палітру тэхнік: афорт, сангіна, сепія, вугаль, акватынта, сухая іголка, туш, пяро. Людміла НАЛІВАЙКА, кандыдат мастацтвазнаўства Фота забяспечана аўтарам

МИФ. МУЗЫКА. МОЦАРТ.

М. ИЗВОРСКА-ЕЛИЗАР'ЕВА

ЭНИГМА ОПЕРЫ

ИСКУССТВО И ВРЕМЯ

Музыкально-эстетические этюды

С. БЕРАСЦЕНЬ

Фота забяспечана аўтарам

Усё гэта — медываль

Музыка ў сучасным жыцці — гэта не толькі настрой. Гэта асобна абраны стыль існавання, філасофія, непаўторная эстэтыка чалавечых пачуццяў. Менавіта таму, нягледзячы на стрататасць сучасных плыняў і напрамку творчасці, не знікае цікаўнасць да фальклору, архаікі, замкавай і еўрапейскай старажытнай музыкі.

Сярэднявечча — час менестрэляў, вольных вагантаў, час куртуазнага кахання і рыцарства. Для Беларусі — эпоха перамог і дабрабыву. У часы Вялікага княства Літоўскага былі створаны і помнікі нацыянальнай культуры, вядомыя сёння як “Віленскі сшытак”, “Полацкі сшытак”, “Куранты”. Пры дварах заможных магнатаў існавалі аркестры, да нас ехалі еўрапейскія кампазітары, музычныя навінкі з Захаду хутка асіміляваліся, ператвараючыся ў папулярныя танцы ды кантны.

І калі, напрыклад, для Амерыкі сучасная хваля захаплення старажытнай музыкай — зварот да экзотыкі, то для нас гэта адраджэнне традыцый, гістарычна абгрунтаваны працэс. Таму не дзіва, што старадаўнія творы і цяперашнія аўтарскія, стылізаваныя пад сярэднявечча кампазіцыі знайшлі свайго слухача ў Беларусі. Больш за тое, штогод пашыраецца кола прыхільнікаў такой музыкі. Музыка, якая сёння абагульненая назвай “медываль”.

Першым на Беларусі ў 1992 годзе ў межах медывалі пачаў працаваць гурт “Вялікае княства”. Ягоныя творы — пяшчотная, прыгожая, інтымная, стылізаваная музыка, якая захапляе сваёй завершанасцю, самадэстатковасцю, адчыненнем шлях у падсвядомасць, выяўляе атмасферу прыгожых стасункаў са светам. На жаль, гурт стварыў толькі адзін альбом, які амаль дзесяць гадоў чакаў свайго выхалу ў свет.

Следам з’явіўся гурт “Камэлот”, які прапанаваў цікавую, увасобленую сучаснымі сродкамі (электрагітара, сінтэзатар, бас-гітара) аўтарскую музыку. У экс-саліста гурта Зміцера Сідаровіча і дагэтуль ёсць прыхільнікі.

Пасля невялікай паўзы, на мяжы стагоддзяў, у Беларусі ўзнік ладны шэраг гуртоў, якія ў сваёй творчасці звяртаюцца да старажытных матываў, што дае падставы разглядаць іх творчасць у кантэксце асобнага стылю — медываль. У межах яго вылучаюцца тры плыні: рэканструкцыя; стылізацыя; апрацоўка старажытных фальклорных твораў.

З’явіўшыся ў 2000-м, гурт “Artes Liberales” за пяць гадоў здолеў адзначыцца ва ўсіх напрамках медывалі. Прыгожы вакал салісткі Іны Перасецкай, прафесійнасць музыкаў і творы кампазітара Андрэя Сакалова стварылі захапляючую атмасферу канцэрта пад назвай “Затасмны свет”.

Гурт “Стары Ольса” на сённяшні дзень самы камерцыйны медываль-праект. Музыка яго прывабляе моцнай энергіяй, запалам, створанай на пляцоўках дзесьці, прыгожымі строямі музыкаў. Лідэр калектыву Зміцер Сасноўскі добра грае на многіх беларускіх інструментах. Але памылкова было б адносіць творчасць гэтага гурта да рэканструкцыі старажытнай беларускай музыкі. “Стары Ольса” — хутэй аўтарская апрацоўка і вольны погляд на беларускую музычную гісторыю.

А вось малады “Ліцвінскі хмель” без ваганняў можна аднесці да стылізацыі. Праўда, варта зрабіць зноску на тое, што музыка толькі вучацца, асвойваюць старажытныя інструменты, знаёмяцца з сярэднявечнай і фальклорнай музыкай.

Трэцяя плынь медывалі — рэканструкцыя — вымагае ад музыкаў прафесійнасці ў выкананні, дакладнага ведання гісторыі музыкі, фантазіі і... фінансаў. Асноўная ідэя напрамку — адраджэнне сапраўднае гучанне старажытнай музыкі, карыстаючыся аўтэнтычнымі інструментамі, і зрабіць стыльнае відовішча на пляцоўцы. Умовы дастаткова складаныя для нашых музыкантаў, таму сёння ў Беларусі існуюць толькі тры калектывы, якія займаюцца рэканструкцыяй. Са-

мы сталы з іх — гурт “Lituus” (экс-“Кантраданс”) — вядомы з 1992 г. Прафесійныя музыкі сур’ёзна ставяцца да традыцый выканання і апрацоўкі старажытных твораў. У рэпертуары гурта — “Полацкі сшытак”, “Куранты”. На сцэне “Lituus” стварае атмасферу балу ў старажытным замку. Прыгожа, гістарычна, але тыпова статычна, і як вынік — невялікая колькасць прыхільнікаў сярод моладзі.

Гурт “Брэвіс” — будучыня рэканструкцыі. Ён створаны чатыры гады таму ў сталічнай сярэдняй школе № 13 з музычным ухілам. Прыемна бачыць стасункі кіраўніка калектыву і яго маладых калег — вучняў. На пляцоўцы, у строях замкавых музыкаў, яны разам ствараюць прыгожы ды інтэлігентны вобраз. Цікава яшчэ й тое, што маленькія музыкі вельмі вольна адчуваюць сябе ў жорсткіх межах старажытнай музыкі. Рэпертуар “Брэвіса” — даўнія беларускія, еўрапейскія, ірландскія творы.

Сёлета да рэканструкцыі далучыўся і “Artes Liberales”. Музыка робяць ухлі у еўрапейскую старажытную музыку XII-XIV стагоддзяў.

Перапрацоўка старых твораў на сучасны лад у Еўропе вылучаецца ў асобны стыль “этна-фьюжн”, але ў нашай невялікай краіне такая музыка гучыць на медываль-пляцоўках. Старажытная музыка і фальклор, пераасэнсаваныя і апрацаваныя ў стылях джаз, рок, рэггей, псіхадэлік, спалучэнне розных этнакультур надаюць адметнасць гэтай самай прастай для ўспрымання плыні. Яе вызначальныя рысы — музычная эклектыка, інтуітыўнасць, вольны імпрывізацыйны падыход да музыкальнага матэрыялу. Тыповы прадстаўнік напрамку — гурт “Герфункер”. Музыка выконваюць нарвежскі, беларускі, ірландскі фальклор на сучасных інструментах у стылях рок, рэггей, ска. Яскравы дуэт салістаў Волгі Сырыч і Івана Тумаша надаюць уласны каларыт гурту. Усё разам — прывабна і весела. Але самы вядомы прадстаўнік гэтага кірунку ў Беларусі — бліскавае этна-трыо “Троіца”, якое спалучае аўтэнтычную манеру спеваў Івана Кірчука з сучаснай трактоўкай архаічных твораў, што выконваюцца як на старажытных, так і сучасных інструментах. Таксама цікавы праект Кірчука “Руны”, у якім “Троіца” эксперыментаваў са спалучэннем фальклору ды сучаснай электроннай музыкі.

Летась у Дзяржаўным маладзёжным тэатры эстрады адбыўся канцэрт праекта гурта “Яваровы людзі” (“Artes Liberales”). Спалучэнне беларускай луды і джазавай трубы Аляксея Левановіча, моцнай стыльнай бас-гітары Людмілы Крукоўскай і віяланчэлі, а таксама музыкаў з розным адчуваннем свету — новы погляд на беларускія песні.

Самы містычны гурт на медываль-сцэне — “Нагуаль”. Музыка сусвету — у поўным сэнсе гэтага слова. Спалучэнне інструментаў розных этнакультур, імпрывізацыя, добрае валоданне голасам і незвычайная манера сцэнічных паводзін саліста Леаніда Паўлэнка зачароўваюць слухача, які трапляе ў свет падсвядомасці і незвычайных пачуццяў. Гэта музыка інтуіцыі ды сучаснага шаманства. Вынікам працы музыкаў сёлета стаў дыск пад назвай “У Зямлі пад спадніцай”.

Марна было б пералічваць усіх выканаўцаў, бо сёння медываль-напрамак не толькі перажывае росквіт, але і дынамічна развіваецца, нараджаюцца новыя гурты. Істотна тое, што гэтым разам беларускі медываль як напрамак не зрабіўся калькай заходніх “раскручаных” узораў і не спазніўся на дзесяць-дваццаць гадоў (як гэта было з рок-музыкай). Ён узнік натуральна, своечасова і рушыць сваім адметным шляхам, грунтуючыся на нацыянальнай глебе.

Міхась ПЕТРАШЭВІЧ
Фота Атоля МЯЛЬГУЯ

Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі АБ’ЯЎЛЯЕ ПРЫЁМ на 2005 год

У АСІСТЭНТУРУ-СТАЖЫРОЎКУ

на бюджэтной аснове

з адрывам ад вытворчасці па наступных спецыяльнасцях: **фартэпіяна, канцэртмайстарскае майстэрства, кампазіцыя, арган, духавыя інструменты (драўляныя і медныя), баян-акардэон, дырыжыраванне (акадэмічны хор), спевы;**

без адрыву ад вытворчасці па наступных спецыяльнасцях: **фартэпіяна, камерны ансамбль, скрыпка, духавыя інструменты (драўляныя), баян-акардэон, струнныя народныя шчыпкава-ударныя інструменты, дырыжыраванне (акадэмічны хор), дырыжыраванне (аркестравае).**

Адначасова ажыццяўляецца прыём па ўсіх спецыяльнасцях на платнай аснове.

Паступаючыя здаюць уступныя экзамены па спецыяльнасці, калектыву, замежнай мове і філасофіі.

У АСПІРАНТУРУ

на бюджэтной аснове з адрывам і без адрыву ад вытворчасці па спецыяльнасці:

17.00.02 Музыкальнае мастацтва

Паступаючыя здаюць уступныя экзамены па спецыяльнасці, замежнай мове і філасофіі.

У ДАКТАРАНТУРУ

на бюджэтной аснове з адрывам ад вытворчасці па спецыяльнасці 17.00.02 Музыкальнае мастацтва

Прыём дакументаў праводзіцца з 5 па 23 верасня 2005 года. Уступныя экзамены з 3 па 26 кастрычніка 2005 года.

Даведкі па адрасе: г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30, каб.122, тэл.226-11-76.

Наўрад ці ёсць яшчэ адна такая галіна чалавечай дзейнасці, дзе з самага ранняга дзяцінства вучацца не толькі прафесійным навыкам, але і далучаюцца да складанага карпаратыўнага кодэксу. Амаль усе жанры цыркавага мастацтва беражліва перадаюцца дзецям, якія "дыхаюць паветрам" арэны, убіраюць яе атмасферу і застаюцца на манежы насуперак усім цяжкасцям абранай прафесіі. Так было з дынастыямі Дурава, Запашных, Кіо, ды ўсіх не пералічыш...

гліруе нагамі). Марына з лёгкасцю круціць нагамі імправізаваную карусель, якая праз тры хвіліны падымаецца разам з сабакамі пад купал цырка.

Зараз у Марыны каля васемнаццаці сабак. Бацькі дапамагаюць ёй выхоўваць чацвераногіх артыстаў. "Калі добра ставішся да жывёлы, яна рэагуе на цябе адпаведна, — тлумачыць артыстка. — Безумоўна, працуючы з драпежнікамі, утаймавальніку прыходзіцца быць больш жорсткім. Але ўсё роўна жывёлы адчуваюць і разумеюць амаль што ўсё. Нават наша добрая энергетыка перадаецца ім".

Некалькі гадоў таму з'явіўся новы нумар дынастыі, створаны спецыяльна для Уладлены. Ён мае назву "Тульня з хула-хупамі на лостэркавым шары".

гледачы прымаюць яго незалежна ад таго, якую краіну ён прадстаўляе. Безумоўна, вялікую ролю адыгрываюць і прафесійныя якасці артыста. Публіка, якая прыходзіць у цырк, хоча ўбачыць нешта незвычайнае, казачнае. І яе нельга падмануць. Артыст павінен ствараць фантастычнае асяроддзе падчас свайго выступлення. "Не бывае добрых ці дрэнных гледачоў. Ёсць добрыя альбо дрэнныя артысты, — заўважае Алег Ананьёў. — А пачуццё страху прысутнічае перад кожным выхадам на манеж. Асабліва хвалююся перад прэм'ерным спектаклем. Таму кожны раз за кулісамі ў думках аналізую трук ад пачатку да канца".

Падчас размовы з артыстамі я даведлася пра тое, што дынастыя Ананьё-

У ЦЫРКУ КОЖНЫ ДЗЕНЬ — СПАБОРНІЦТВА

"Вы, безумоўна, ведалі... цырк папашы Сура? Ён быў вельмі вядомы ў Расіі. Спачатку доўга ездзіў з горада ў горад, разбіваў сваё палатнянае шпіто на кірмашных плошчах, а потым трывала ўмацаваўся ў Кіеве, на Васільеўскай вуліцы, у драўляным будынку. Стары Сур выдатна ведаў сваю справу, таму цырк у яго заўсёды быў перапоўнены... Ды і ўся сям'я Сура вельмі таленавітая. Вольга была грацыёзнай наезніцай, Марта займалася ў вышэйшай школе язды, малодшы сын Рудольф выдатна працаваў "малабрыстам", гэта значыць жангліраваў разнастайнымі рэчамі, калі стаяў на галапірчым кані. Старэйшы сын Альберт займаўся выключна ўтаймаваннем коней. Ён так раскопна ставіў вялікія пантамімы, як цяпер ніхто не здолее паўтарыць", — пісаў Аляксандр Купрын у апавяданні "Вольга Сур".

Прамымі патомкамі той самай дынастыі, пра якую ў 1929 годзе ўзгадваў Купрын, з'яўляецца род Ананьёвых. Аднак нават вялікі рускі пісьменнік не ведаў тых падрабязнасцей з жыцця артыстаў, пра якія яны самі паведамілі карэспандэнту "ЛіМа".

"Дынастыя бярэ свой пачатак яшчэ ў XVIII стагоддзі ад уладальніка цырка на Украіне, спадара Сура, — расказвае паветраны гімнаст Алег Ананьёў. — Мая жонка — заслужаная артыстка Расіі Марына Лапіяда — займаецца дрэсіроўкай сабак. Цыркавы нумар пад назвай "Дрэсіраваныя сабакі на каруселях" застаўся ёй ад бабулі па матчынай лініі — Калісы Лапіяда. Брат бабулі, Аляксандр, быў вядомым жакеем-наезнікам і ўтаймавальнікам коней. Па бацькоўскай лініі ідзе вядомая дынастыя Кох, дзе былі аквілібрысты і паветраныя гімнасты. А Іван Папазаў прыдумаў вельмі папулярны на той час нумар «Семафор». Гэта адзін з буйнейшых атракцыёнаў у Саветскім Саюзе, які быў зроблены і сабраны ўручную пасля вайны. Такім чынам, можна сказаць, мы рознажанравая сям'я". Уладлена Ананьёва, дачка Алега прадстаўляе постае пакаленне дынастыі па жаночай лініі.

Шэф зробіць заўвагі і падкажа

У аснове цыркавага мастацтва знаходзяцца своеасаблівыя ўменні і навыкі, таму выхаванне артыста павінна пачынацца як мага раней. Гэта ў першую чаргу тлумачыцца распаўсюджаннем у цыркавым мастацтве сямейных дынастыяў, якіх налічваецца больш, чым у любой іншай галіне чалавечай дзейнасці. Невыпадкова існуе такі выраз "нарадзіўся ў апілках", бо "цыркавыя" дзеці літаральна растуць на манежы. Уладлена Ананьёва — не выключэнне. З маленства яна гастралювала з бацькамі па розных краінах свету. "Ад-

нак, ні ў якім выпадку нельга думаць, што цырк крадзе дзяцінства чалавека, — папярэджвае Алег Ананьёў. — Наадварот, цырк дапаўняе жыццё дзіцяці, робіць яго больш яркім і разнастайным. А паколькі артысты цырка ва ўсіх адносінах сур'ёзныя людзі, іх дзеці таксама становяцца дарослымі раней за сваіх аднагодкаў".

Ва ўзросце дзевяці гадоў Улада дэбютавала з уласным нумарам "Тульня з хула-хупамі на матацыкле", за які атрымала Бронзавага клоуна на конкурсе "Прэм'ер рампы" ў Монте-Карла. У чатырнаццаці гадоў дзяўчынка пачала працаваць паветранай гімнасткай разам з бацькам і заняла месца маці ў нумары пад назвай "Паветраны палёт". Падчас іх выступлення ў гледачоў узнікае пачуццё бязмежнасці, прыгажосці і свабоды паветранага палёту, што прымусіла публіку з захапленнем назіраць за дзеяннем пад купалам цырка. Улада і Алег Ананьёвы арганічна сплелены ў адзіны вобраз, таемнасці і містыкі, якому дадаюць сучасныя рытмы, светлавыя эфекты і электронная касмічная музыка.

Дарэчы, маці Уладлены Марына Лапіяда пачынала сваю цыркавую дзейнасць таксама ў якасці паветранай гімнасткі, а потым працавала з сабакамі. Паказаны ёю цыркавы нумар ператварае манеж у сапраўдную планету сабак. Срэбраныя пудзелі ў яркіх каўнерах лёгка і з задавальненнем выконваюць усе каманды ўтаймавальніцы, якая не ходзіць па манежы, а ліха ездзіць на срэбраным веласіпедзе... Акрамя таго, існуе эпізод, дзе Марына дэманструе публіцы майстэрства антыпадзісткі (артыстка, якая жан-

"Мы паспрабавалі зрабіць свой міні-спектакль. Мінскія гледачы адны з першых убачылі яго". Нягледзячы на тое, што ён знаходзіцца ў працэсе развіцця, можна заўважыць, з якой дзіўнай пластыкай, непаўторным шармам і грацыяй сапраўднай копкі маладая артыстка выконвае складаны нумар.

Сям'я займаецца адной справай, аднак саперніцтва і творчых спрэчак паміж артыстамі не ўзнікае. "З сям'ёй лягчэй працаваць, — прызнаецца Алег Ананьёў. — Менш праблем і лягчэй знайсці агульную мову. У нас няма лідэра, за выключэннем чалавека, да меркаванняў і парадаў якога мы заўсёды прыслухоўваемся. Для нас ён — фундамент, на якім трымаецца сям'я і праца. Клічуць яго даволі проста — шэф. Гэта бацька Марыны Лапіяда — Уладзімір Папазаў. Ён заўсёды робіць заўвагі і падкажа, як лепей выканаць той ці іншы трук".

НЕ БЫВАЕ ДОБРЫХ ЦІ ДРЭННЫХ ГЛЕДАЧОЎ

Цырк для дынастыі Лапіяда — гэта вельмі цяжкая праца. Яна складаная, чым спартыўныя выпрабаванні. Да спаборніцтва спартсмен рыхтуецца тры-чатыры месяцы, выступае адзін раз і... зноў працэс падрыхтоўкі. У цырку іншая спецыфіка. Тут кожны дзень як спаборніцтва. З раніцы да позняга вечара трэба працаваць, каб потым бліскуча выступіць на манежы. Трэба мець вялікі запас сіл, каб выкладацца на сто працэнтаў. Аўдыторыя выдатна гэта адчувае. Калі артыст добра працуе,

вых марыць стварыць сваё асабістае шоу, а потым і пэўную праграму. Зараз ідзе накапленне матэрыялу. А вось надзеі ўскладаюцца на маладое пакаленне — дачку Уладлену і яе будучага партнёра. На маё пытанне, ці плануе дзяўчына займацца ўтаймаваннем сабак, як яе маці і бабуля, яна пчыра адказала, што з самага дзяцінства яе больш прыцягвала паветра. "З пятам часу я разумею, што працаваць з жывёламі цяжка. Прасцей выступаць адной, калі разумееш, што ўсё залежыць толькі ад цябе", — прызнаецца маладая артыстка і дадае: "Мая будучыня залежыць яшчэ ад таго, чым будзе займацца мой муж. Я не выключаю такога выпадку, што ён прапануе мне нешта новае. Калі ён будзе супраць таго, каб я выступала ў цырку, мне прыйдзе змяніць род дзейнасці".

А пакуль за плячыма артыстаў паспяхова выступленні ў многіх краінах свету — Германіі, Бельгіі, Галандыі, Італіі, Кітаі, Японіі, Канадзе. "Мы аб'ездзілі практычна ўвесь свет, прычым у кожнай краіне гастралювалі па тры-чатыры месяцы, — расказвае Алег Ананьёў. — Даведаліся пра жыццё, традыцыі, гісторыю розных нацый. Не кожная прафесія надзяляе чалавека такой вялікай радасцю і цікавымі сустрэчамі, як цырк. Гэта чароўны свет, які трымаецца на адрэналіне, рытме, рэакцыі залы і любові, якую нам дораць гледачы. Таму я не стамляюся паўтараць: прыходзіць у цырк і вы апынецца ў фантастычнай казцы, якую доўга будзеце помніць".

Таццяна ДРЫК
Фота забяспечана аўтарам

Міхась ПАЗНЯКОЎ

Узлесак

Бабіць музыкай узлесак,
Дзе святочна расцвілі
Сотні радасных усмешак
Шчодрай летняе зямлі.

Дзе паветра хмеліць сэрца,
Дзе так добра,
светла мне,
Што хвілінамі здаецца —
Я ў чароўным,
дзіўным сне.

Ахінае пошум бору,
Залаты дзяцінства свет...
Дорыць лета мне з чабору
І званкоў жывы букет.

Духмяны воз

Ад ракі, дзе луг стракаты,
Дзе шчыруе сенакос,

Мал. М. ЛАЙКОВАЙ

Свежы, велічны, бухматы
Едзе вуліцаю воз.

Пахне мёдам,
і рамонкам,

І аерам, і ракой...
Едзе смачны
корм буронкам,
Едзе дзеткам
малако.

СЯБРЫ

Казка

Матуля маленькага Зайчыка казала, што сяброўства — надзвычай важная рэч. З добрым дружбаком весела гуляць, цікава бабіць час, хараша прыдумваць розныя забавы. А цукерка, падзеленая на дваіх, такая салодкая!

Але Зайчанятка не мела сяброў. Яно баялася далёка адыходзіць ад хаткі, каб не заблудзіцца, і таму нікога не ведала.

Ды аднойчы цёплым сонечным днём маленькі Зайчык цвёрда вырашыў наве-

даць суседнюю палянку: ужо там ён аба-вязкова каго-небудзь сустрэне. Перш чым здзейсніць задуманае, ён папрасіў дазволу ў маці, а заадно спытаў:

— Мама, адкажы, калі ласка: якім павінен быць сябар?

— Добры, ветлівы. З ім заўсёды весе-ла, цікава. Сябар зразумее і падтрымае. І зусім неабавязкова, каб ён быў падоб-ны на цябе...

Апынуўшыся сярод густой зялёнай

травы, звярок спыніўся: дзе ж шукаць таго сябра? Ён агледзеў сунічны кустік, зазірнуў пад вялікі ліст дзядоўніку, абы-шоў купіну, але так нікога і не сустрэў. "Мабыць, нехта схаваўся пад елкай", — падумала малое, але і пад калматымі лапкамі нікога не было. Тады Зайчанятка расчаравана села на траву і ледзь не заплакала. І тут раптам яно ўбачыла вя-сёлы светлы лапкі на рамонку.

— Прывітанне! Не сумуй, давай разам гуляць! — пачуўся бадзёры голас.

— Давай. А як цябе зовуць? — усце-пшана запытала Зайчанятка.

— Сонечны Зайчык!

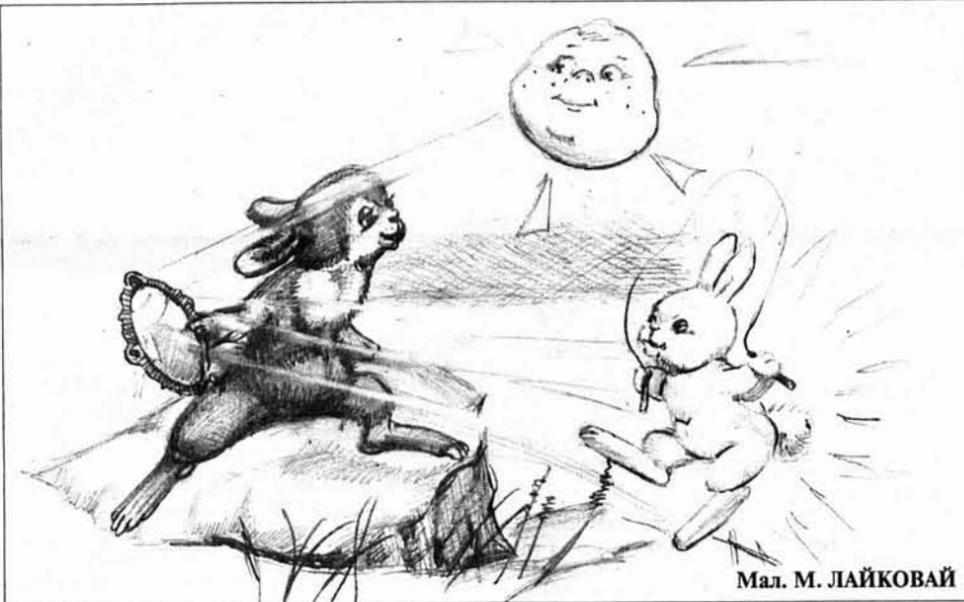
— Зайчык? Ты зусім не падобны на мяне, — здзівілася малое. — Але вясёлы і добры... Давай сябраваць.

— Давай! — згодна адказаў сонечны гарэза і пераскочыў з рамонка на сунічку, якая ад нечаканасці аж пачыр-ванела. — Гуляем у хованкі!

Цалоткі дзень сябры правялі на залітай сонцам палянцы. Шукалі адзін аднаго ў густой траве, даганялі матыль-коў, частаваліся спелымі ягадамі. Нават і не заўважылі, як дзень пачаў хіліцца да вечара. Тады Сонечны Зайчык рас-тлумачыў, што ўжо час дадому, бо со-нейка хутка схаваецца і Зайчаня будзе шукаць матулю. Сябры дамовіліся сустрэцца на наступны дзень, каб пра-доўжыць свае гульні.

А дома шчаслівае Зайчанятка абняло матулю і радасна ўсклікнула:

— Я сустрэў сябра! Ён зусім не падоб-ны на мяне, але вясёлы і добры. Заўтра мы ўбачымся зноў!

Мал. М. ЛАЙКОВАЙ

Васіліна ЛЕТНЯЯ

Кацярына Хадасевіч-Лісава

Добра ведаюць матулі сваіх дзетак густы.
Вось, напрыклад, не ўсе любяць піражкі з капустай.
Мала хто з малечай есць аладкі з печы.
Выбіраюць пачастункі ды салодкія ласункі:

Маленькія Стасікі любяць ананасікі.
Полечкі і Волечкі — мармелада долецкі.
Светы і Дзіаны — жоўтыя бананы.
Валі і Крысіны — любяць апельсіны.
Дзімы і Кірушы — спелыя ігрушы.
Кацярынікі і Дарынікі спяць і бачаць мандарынікі,
Лізачкі і Верачкі — салодкія цукерачкі,
А Ларыскі і Аліскі — найсмачнейшыя ірыскі.
Юлечкі і Алкі — ледзяшы-смакталкі.
Цімафеі, Васілі — з садавіны кісялі.

Лепшае для Ані — драпікі ў смятане.
І Максімы — малайцы — вельмі любяць галубцы.
Смешна ловаць Элькі ў супе фрыкадэлькі.
І Антоны і Ягоры вельмі любяць памідоры.
На сняданак Машы добра ядуць кашы,

Вельмі любяць Жэнікі з тварагом варэнікі.
Сонечкі і Зойкі — макавыя слойкі.
Грышкі і Алежкі — грэцкія арэшкі.
Вікі і Аленкі — ад варэння пенкі.
Дашы і Танюшкі — з ванілінам сушкі.
А Марынікі і Насцюшкі — макавыя плюшкі.
Лепшае для Наткі — плітка шакаладкі,
Ну а для Галінкі — сунічкі ды малінкі.
З асалодаю Аксаны паглынаюць круасаны
І жуюць Іллюшкі здобныя ватрушкі.

Скок ды скок

Музыка Віктара ВОЙЦІКА
Словы Уладзіміра МАЗГО

Жыў-быў конік.
Ён, лайдак,
Пагуляць любіў усмак:
Па палянках паскакаць.
Толькі каб не працаваць.
Да абеду скок ды скок,
А пасля — яду ў раток.
Да вячэры скок ды скок,
А пасля ды на бачок.

— Конік! — просяць мурашы. —
Калі ласка, памажы
Дацягнуць нам бярвяно.
— Вельмі цяжкае яно!
А ў мяне якраз, дарэчы,
Забалелі моцна плечы. —
І паціху скок ды скок,
І з вачэй хутчэй убок.

Клічуць пчолы коніка
У зялёных штоніках:
— Паляцім на агарод
Выбіраць салодкі мёд.
А ён пчолам кажа: — Не!
Вы працуйце без мяне.
А ён пчолам кажа: — Не!
Вы працуйце без мяне.

Згаладаўшыся, пайшоў
Да суседзяў-мурашоў.
Да стала ён скок ды скок —
І развяіў свой раток.
А суседзі-мурашы
Кажуць гэтак ад душы:
— Не хацеў дапамагчы,
Дык ідзі далей скачы!

Валянцін ЛУКША

Лясная крэпасць

Непайторная карціна
Мне адкрылася ў бары —
Там узводзілі плаціну
На глухой рацэ бабры.

Лоўка дрэвы пілавалі
І сплайлялі на вадзе,
І бярвенне рупна клалі,
І не схібілі нідзе.

І было здаля зайважна —
Ля прытомленай ракі,
Што свой гмах
узводзяць важны
На вякі будаўнікі.

Тут вадзе зайжды вірыцца
І ў спякотную пару.
Ні ваўку, і ні лісіцы
Не залезці у нару.

Гамак

Паміж дрэў вісіць гамак.
Сну спазнаю цёплы смак.
Над маёю галавой
Неба дзівіць глыбінёй.
І пльвуць, пльвуць аблокі

Мал. М. ПОМАЗА

Ў далек дальною высока.
Я б за імі паляцеў,
Каб не вельмі спаць хацеў.
Слухай бы,

што шэпчуць кронны
Ў садзе ветлым і зялёным.
Сон сасніўся мне,

што нібы,
Ў сетку трапіў я,

як рыба,
Праглыне мяне ішчупак —
Не схаваешся ніяк.

Прахапіўся, —
То пчала
Рэй адважна павяла.
Я тады —

не здрадзіць памяць —
Як вятрак махаў рукамі...

На ілбе гарыць гузак.
Вінаваты хто?..
Гамак.

Мікола ТОНКАВІЧ

Няхай расце

З татам мы гуляць пайшлі
Вакол луга па дарожках.
Там рамонкі скрозь цвілі,
Нібы сонейкі на ножках.

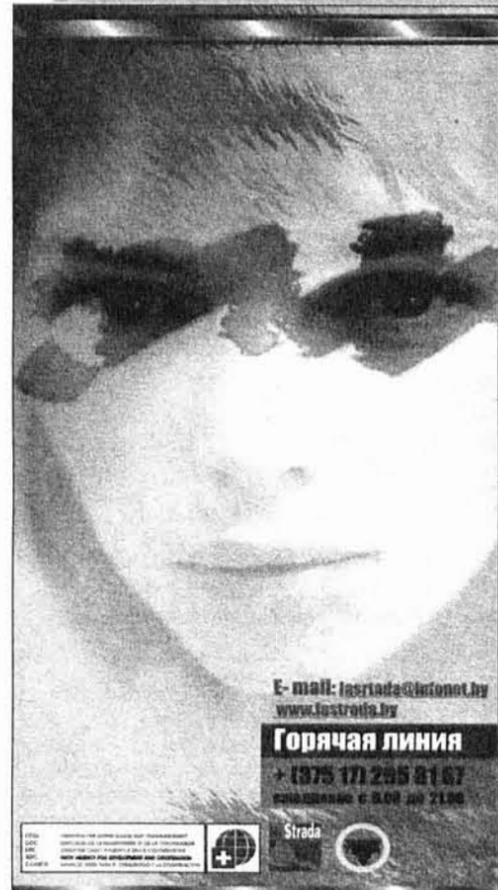
Я сарваць адзін хацеў,
Толькі тата не дазволіў.
Ён сказаў:
— Няхай расце!
Прыгажосці будзе болей.

Акразагадка

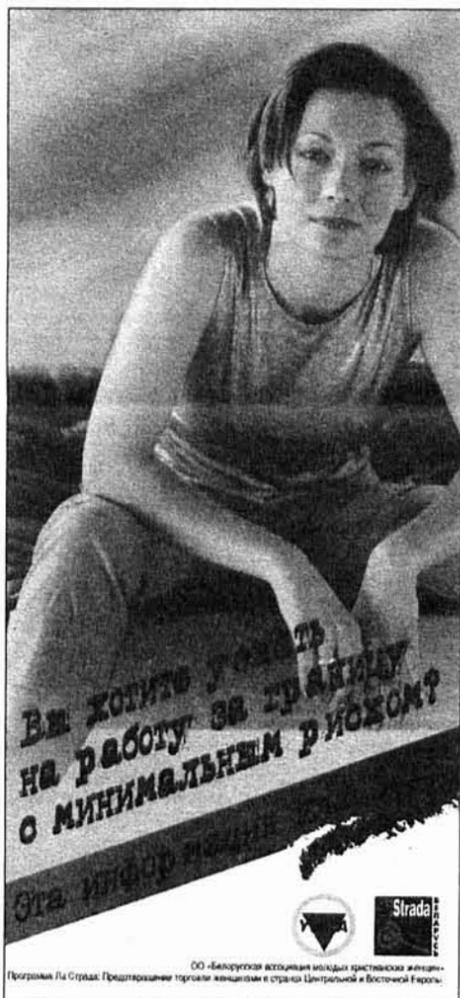
Хутка з-за лесу яна паднялася,
Морам па небу ўсяму расплылася —
Аж пацямнелі луг, поле і гай.
Раптам вадой на зямлю пралілася.
А хто такая — адгадку шукай!

Як матылькі на агонь

На рубяжы XX і XXI стагоддзяў гандаль людзьмі набыў такія маштабы, што наша грамадства не можа не звяртаць на гэта самай пільнай увагі. Па прыбытках падобнае злачынства займае трэцяе месца пасля продажу зброі і наркатыкаў і прыносіць мільярды долараў незаконных даходаў штогод. У міжнародных дакументах выкарыстоўваецца англамоўны тэрмін "трафікінг", што азначае збыт рабоў, наркатыкаў і незаконны продаж наогул.

E-mail: tasstada@tut.by
www.tasstada.by
Горячая линия
+375 17 235 2167
с 9:00 да 21:00

іншы раз менш. Гэта не задавальняла. Знайсці больш прыбытковую працу не магла — не валодала ніякай прафесіяй. І вось знаёмая прапанавала звесці з масквічамі, якія ўладкуюць яе ў Першапрастоўнай афіцыянткай у бары з заробкам ад 500 да 1000 умоўных адзінак. Падумала некалькі дзён і згадзілася. Пашпарта ў яе чамусьці з сабой не было (чаму — сказаць не захацела). Аксане ў той час споўнілася 20 гадоў. Везлі "дабрадзеі" і яшчэ адну дзяўчыну. Даставілі ў аднапакоевую кватэру, дзе ўжо жыло 7 гартніц. Адрозніжжы былі расставлены ўсе кропкі над "і". Ніякімі афіцыянткамі яны не стануць, а будуць шчыраваць на "кропках" (г.зн. на вуліцы) прастытуткамі.

Выйсця не было, як не было і дакументаў. Некалькі дзён маральнага прэсінгу, запалохвання ды пабоў зрабілі сваю справу. Пад наглядкам ахоўнікаў дзяўчаты пачалі "працаваць". Грошы адбіралі адразу. Давалі іншы раз на набывіццё адзення. Шок, падаўленасць, і фізічна было вельмі цяжка. Але Аксана аказалася чалавекам моцным. Ва ўсякім разе, думак пра суіцыд не дапускала. Прыкідвала, як уцячы. Аднак без дакументаў усе варыянты здаваліся немагчымымі. Толькі праз 5 месяцаў, разам з яшчэ адной дзяўчынай, вырвалася на волю. Дапамаглі знаёмая хлопцы — адвезлі на вак-

зал. Так Аксана вярнулася ў родны горад. А да гэтага, каб не траўміраваць родных, рэгулярна званіла дамоў і гаварыла, што ў яе ўсё нармальна.

Прайшоў год. Дзяўчына нідзе не працавала. Час ад часу жыла ў свайго хлопца. І вось старая знаёмая, якую яна ведала з дзяцінства, прапанавала работу ў Турцыі, прадаўцом. Сама яна, па яе словах, ужо тройчы там працавала і едзе зноў. Праз нейкі час "дабрадзеелька" выслала ёй білет да Стамбула. Наша гераіня зноў злавілася на тую ж прыманку. Кажы, не ўяўляла, што яе там чакае, хаця, магчыма, падсвядома і адчувала, чым прыйдзецца займацца. Але ж зробім сідку на маладосць і легкаважасць.

Яе прадзілі адразу ж па прыездзе. Праз дзень папала ў другія рукі. Сказалі, што месяц павінна адпрацаваць бясплатна. Праз тры тыдні адправілі ў іншую мясцовасць. Умовы ўтрымання былі жудаснымі ўсюды. Толькі кармілі добра, каб магла працаваць. Прайшло больш за месяц. Увесь час думкі толькі пра свабоду. Цудам удалося раздзяліць запасны ключ (трымалі ж заўсёды пад замком), і трое дзяўчат, у тым ліку Аксана, збеглі. Дабраліся да турэцкай сталіцы. У іх быў адрас сутэнэра. Да яго, наўняў, і прыйшлі. Ён абяцаў дапамагчы вярнуцца дамоў. Але ... пераправіў ранейшым гаспадарам у якасці выкупу за дзяўчыну, якую ў яго ўкралі. Уцякачак моцна збілі. Адна з дзяўчат была ўся сіняя.

Неўзабаве сутэнэраў папярэдзілі, што менавіта апошняю шукае Інтэрпол. Тэя спалохалася і адправілі яе далому, у Мінск. Але яшчэ ў Стамбуле беларуска пайшла ў паліцыю і расказала сваю гісторыю, паведамліла, дзе ўтрымліваюцца астатнія палонніцы. Сутэнэраў арышталі, а чатырох дзяўчат, якіх яны эксплуатавалі, адправілі ў турму. У выніку 2 месяцы Аксана з сяброўкамі правялі ў камеры, дзе размяшчалася яшчэ сто чалавек. Затым быў Цэнтр міграцыі. А праз тры тыдні яны змаглі вярнуцца дадому. Пра ўсё, што перажыла, расказвае без лішніх эмоцый. Хаця пабачыла і нацяпелася шмат... І выйсця з гэтай сітуацыі не было. Хіба толькі ўпекі. Ці такая прапанова: адпусціць дамоў, калі станеш вярбоўшчыцай. Некаторыя згадзіліся.

Цяпер Аксана дома. У Турцыі ў яе застаўся хлопец. Яны падтрымліваюць сувязь. Аксана разлічвае выйсці за яго замуж. Калі ж з замужам не атрымаецца, то пакуль не ведае, што будзе рабіць. Няўзлужна гаворыць, што, можа, пойдзе вучыцца...

Вось такая гісторыя. У многім тыповая. А яшчэ адну расказалі ўжо супрацоўнікі аддзялення.

Ірына Жарко вырасла ў Баранавічах. Выхоўвалася без бацькі. Маці — алкагалічка. Дзяўчына закончыла ПТВ № 5, але не знайшла работы па спецыяльнасці. Жыла на ўтрыманні грамадзянскага мужа. Нарызіла дачку. Сямейнае жыццё не заладзілася. Засталася адна. Патрэбна было некай існаваць, карміць дзіця. Па прапанове татка па мянушцы "Барыс" вырашыла адправіцца ў Германію папрацаваць пакаёўкай у сям'ю.

"Барыс" узяў на сябе афармленне дакументаў на выезд. Калі дзяўчына прыбыла ў Берлін, яе сустрэлі сутэнэры, адабралі пашпарт, адправілі працаваць у бардэль. Прабыла там даволі доўгі час. Затым яе неаднаразова перапрадалі ў іншыя публічныя дамы. Выпадкова пазнаёмілася з расіянкай, якая дапамагла ёй пакінуць гэтае "злачнае месца". А ў Ірыны была ўжо праблема: яе прызвычалі да наркатыкаў — з'ява даволі такі распаўсюджаная. Каб утаймаваць упартых і падняць дзяўчатам настрой, ім часта гвалтам ўводзіць гэты допінг. А затым настае прывыканне. У Ірыны ўсе грошы ішлі на набывіццё страшнага "зелля". Яе новая знаёмая прайшла такі ж шлях. І вось, калі дзяўчаты селі ў цягнік, яны на радасях перабольшылі дозу. Расіянка памерла. "Накачаную" Ірыну паліцыя зняла з цягніка. Прайшоўшы ў сябе, дзяўчына расказала сваю гісторыю. Паліцыя перадала яе пад апеку грамадскай арганізацыі "Бела Дона". Наша суайчынніца атрымала статус непраціўлення пражыванню. Пры садзейнічанні арганізацыі з Баранавічаў да яе пераправілі дачку. Цяпер "Бела Дона" займаецца пошукам для Ірыны работы і яе рэабілітацыяй.

Яе ж вярбоўшчыка судзілі і прыгаварылі да паўтара года пазбаўлення волі, але паколькі гэтая гісторыя не адзіная, следства цягнулася больш за 6 месяцаў, на працягу якіх "дзялец" знаходзіўся ў ізалятары папярэдняга ўтрымання, дзе год залічваецца за два, і таму асуджаны быў вызвалены проста ў зале суда. Яму пашанцавала, бо здарылася ўсё яшчэ да выхалу "Дэкрэта аб некаторых мерах па супрацьдзеянні гандлю людзьмі", інакш пакаранне было б куды больш суровым.

Такіх гісторый, як лёсы Аксаны і Ірыны, можна прывесці безліч. Многія з дзяўчат, вярнуўшыся дамоў пасля "хаджэнняў па пакутах", трапляюць у стан ізаляцыі. Іх асуджаюць родныя, імі іншы раз грэбуюць сябры, у іх ёсць праблемы са здароўем. І вось тут на дапамогу прыходзіць грамадская арганізацыя. З Баранавіцкім аддзяленнем супрацьдзеяння незаконнаму абарачэнню наркатыкаў і злачынствам у сферы маралі актыўна супрацоўнічае "Клуб дзелавых жанчын" з г. Брэста.

Сацыяльны работнік Валіяніна Пухціева, якая прадстаўляе гэты клуб, паведаміла, што да жніўня 2003 года яны ўзялі пад апеку 80 жанчын і 2-х мужчын (працоўнае рабства). Аднак звяртаецца да іх значна больш людзей. Перш за ўсё пацярапелыя атрымліваюць медыцынскую дапамогу. Жанчына прыбывае ў Брэст, у клініку (праезд аплачваецца), дзе ёй надаецца код, каб захаваць ананімнасць. Калі выяўляецца якое-небудзь захворванне, пралечваюць амбулаторна або ў бальніцы, таксама пад кодам. Лячэнне — бясплатнае. Пры неабходнасці гарантуецца юрыдычная дапамога. Адвакат — бясплатна. Ён можа, напрыклад, скласці іскавую заяву аб кампенсацыі за маральны ўрон. Калі патрэбна, прадстаўляюцца паслугі псіхолага ці нават псіхатэрапеўта. Яшчэ адна вельмі істотная акалічнасць: можна прайсці пераабучэнне ці набывць спецыяльнасць. І гэта аплачваецца арганізацыяй. У выпадку вількай патрэбы пацярапелай аказваецца матэрыяльная падтрымка ў выглядзе трох грантаў, у залежнасці ад фінансаванага стану яе сям'і. Калі ж дзяўчына прыхаля цяжарнай, ёй дадуць грашовую дапамогу на дзіця.

Дзейнасць "Клуба дзелавых жанчын" фінансуецца Міжнароднай арганізацыяй па міграцыі. Міжнародная супольнасць сур'езна занепакоена існаваннем рабства ў XXI стагоддзі і робіць вялікія грашовыя выдаткі на барацьбу з ім і ліквідацыю яго наступстваў для чалавека. Не меншае значэнне надаецца і прафілактычнай рабоце. У ёй актыўна задзейнічаны грамадскія арганізацыі. У Баранавічах з 2002 года існуе ініцыятыўная група "Беларуская асацыяцыя маладых хрысціянскіх жанчын", якая займаецца праблемамі продажу людзей. Каб папярэдзіць і праінфармаваць пра пасткі, што расставіваюць гандляры людзьмі, члены арганізацыі імкнуча працаваць у першую чаргу з "групамі рызыкі". Таму наладжваюць лекцыі і заняткі ў навучальных установах, супрацоўнічаюць з гарадскім Цэнтрам занятасці. Выдавочна, што гэтая праблема можа быць вырашана толькі сумеснымі намаганнямі дзяржаўных структур і шырокай грамадскасці.

Вольга ЖЫГАР,
Раіса МАРЧУК

Фота запяшчана Вольгай Жыгар

Сярод расійскіх тавараў, на якія з гэтага года ўвялі падатак на дабаўлены кошт — піва, тавары бытавой хіміі, адзежу і абутак, малако ды ёгурты, — апынуліся і кнігі. Зараз яны падаражаюць на 18—20 працэнтаў. Чым гэта можа адгукнуцца для беларускага пакупніка, зразумела. Расійская выдавецкая індустрыя, як больш развітая, займае амаль 80 працэнтаў нашага кніжнага рынку. Калі цэны папаўзуць уверх, беларускія выдаўцы таксама пастараюцца не адстаць.

ДАСЯГАЛЬНЫЯ ЦЭНЫ НА КНІГІ — ГРАМАДСКІ ІНТАРЭС

Сёння кніга ўсё больш ператвараецца ў прадмет раскошы. І ў той час, як на Захадзе квітнее інфармацыйнае грамадства, у нас інфармацыя на паперы ўсё больш становіцца надасягальнай з-за свайго кошту. Між тым, у сучасным сусьвеце асноўныя выгокі дабрабыту перамясціліся ад капіталу да інфармацыйных рэсурсаў і ведаў. У ЗША ў 1989 годзе інфармацыйная дзейнасць і сфера паслуг забяспечвалі 80 працэнтаў працоўных месцаў. Да сярэдзіны 1990-х гадоў інфармацыйны сектар там даваў 60—70 працэнтаў УВП, і 70 працэнтаў занятых у вытворчасці працавалі з інфармацыяй, а не з матэрыяльнай субстанцыяй.

Але ж, каб працаваць з інфармацыяй, патрэбна жаданне і звычка чытаць, для пачатку — мастацкую літаратуру. Суайчыннікі ж, наадварот, развучваюцца чытаць, задавальняючы свае духоўныя патрэбы тэлевізарам з півам, газетай з тэлепраграмай і красвордам. У суседняй Расіі кнігі зараз чытае 4—5 працэнтаў насельніцтва.

Танныя выданні савецкіх часоў тыражом у 100—200 тысяч асобнікаў зніклі ў мінулым. Зараз нават 10 тысяч — вялікі тыраж, часцей кнігі выдаюцца ў колькасці 2—5 тысяч асобнікаў і толькі пасля ўдалага продажу друкуецца дадатковы наклад. Развіццё ідзе за кошт павелічэння колькасці назваў. Напрыклад, выдавецкі дом "АСТ", што аб'ядноўвае больш за 50 выдавецтваў і рэдакцый, прапаноўвае чытачу 10 тысяч назваў кніг.

"Народнай кнігай" сёння з'яўляюцца пакуль яшчэ невялікага кошту выданні ў мяккай вокладцы, так званыя "пocket-букі" — разавыя кішэньныя выданні, якія

жывуць трохі даўжэй за газету. Але і яны ўжо рэдка каштуюць менш 3 тысяч рублёў. Тэматыка гэтых таных кніг таксама нешырокая: дэтэктывы, жаночыя раманы, фантастыка, зрэдку — класіка і гістарычная літаратура. Іх жа аналагі ў цвёрдай вокладцы ў 1,5—2 разы даражэйшыя. Асабліва дарагая дзіцячая літаратура — пры безумоўна высокай паліграфіі плаціць за два дзесяткі старонак 3—7 тысяч адважца толькі заможныя бацькі. Тым больш, што змест у іх той самы, як і ў старых, запэцканых кашамі, нашых дзіцячых кніжках.

Але паглядзім, хто цяпер фарміруе наш кніжны рынак. На мастацкай літаратуры спецыялізуецца маскоўскія кампаніі "ЭКСМО-Пресс", "Эгмонт", "Олма-Пресс", "Телиос", "Армада-пресс", "Росмэн", "Рипол-классик", "Центрополиграф", пеярбургскія "Амфора", "Азбука". Гістарычную літаратуру выдаюць "Вече", "Феникс", "Благовест". Дзіцячую — "Стрекоза-Пресс", "Махаон", "Оникс. Россия, 21 век" і іншыя. Яны прыйшлі на змену ўсесаюзным "Правде", "Художественной литературе", "Детской литературе", "Высшей школе". На Беларусі ж працягваюць працаваць выдавецтвы "Мастацкая літаратура", "Народная асвета", "Польмя", "Беларусь". Канечне, з'явіліся і новыя, такія як "Амалфея", "Экономпресс", "Современное слово", "Харвест", "МЭТ", "Кнігазбор", але ім далёка да маштабаў дзейнасці расійскіх канкурэнтаў.

Ды яшчэ канкурыраваць прыходзіцца толькі на ўнутраным рынку. Хаця ў нас ужо навучыліся рабіць якасныя і багата ілюстраваныя, дарагія "сувеніры" і падарункавыя выданні па гісторыі і мас-

ЗАХАРАВА, 19

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by
Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» — прымае да разгляду выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі; — выканае ўсё спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг; — арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарова, 19, тэл.: 284-79-65
Ліцэнзія на выдавецкую дзейнасць № 02330/0056810 ад 2 сакавіка 2004 года, выдана Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

тацтве, астатнія кнігі выглядаюць не так прывабна, як расійскія.

Не саступае прыязной дзіцячай літаратура, але яе тыражы — усяго 1—2 тысячы супраць 7—10 расійскіх, а кошт рэдка меншы за 4 тысячы рублёў.

Як у любой маладой дзяржаве, у Беларусі шырока выдаецца краязнаўчая, гістарычная, фальклорная і этнаграфічная літаратура. Зборнікі народнай паэзіі, звычайў, святаў, казак і песень, шматтомныя даследаванні па беларускай мове, літаратуры, энцыклапедыі, слоўнікі — усё гэта нават танней, чым расійскія гістарычныя выданні, але хочацца пачытаць і нешта яшчэ. А мастацкая літаратура прадстаўлена добра выданымі беларускімі класікамі і кволенымі кніжачкамі пачаткоўцаў. Тыражы першых — ад 2 да 5 тысяч асобнікаў, другіх — 1—1,5 тысячы, а ў паэтаў — ад 400 да 2 тысяч. Практычна няма перакладаў, якія складаюць палову расійскай кніжнай прадукцыі, — толькі класіка. Вельмі рэдкія камерцыйна выгадныя дэтэктывы, жаночыя раманы, фантастыка.

Мы рызыкуем увязнуць у культурнай "дрыгве", не маючай выхадаў да "мораў і акіянаў" расійскай і сусветнай літаратуры, да ўсяго новага, што там з'яўляецца. Навошта ж так сябе абдзяляць?

І калі распрададуць увезеныя да ўважэння ПДК кнігі, а палітыка аховы ўнутранага рынку ад замежных выдаўцоў працягне дзейнічаць, прывозіць з Расіі якасныя кнігі перастануць і мы застанемся з тым, што прапаноўвае наша пакуль вузкая выдавецкая база. Да таго ж, гэта сітуацыя неяк не ўкладваецца ў рамкі саюза з Расіяй. Адно — канкурэнцыя тавараў, другое — культурнае і інфармацыйнае яднанне, праз тыя ж кнігі.

І калі мы не можам паўплываць на кошт расійскіх выданняў, трэба хаця б не перагружаць іх сваімі падаткамі. Наадварот, трэба паклапаціцца аб тым, каб і айчыныя, і замежныя кнігі прадаваліся па дасягальных для насельніцтва цэнах. Зрабіць гэта можна не толькі датацыямі ды льготамі для выдавецтваў і кнігагандлёвых арганізацый, але і ўкараненнем у нас паспяховага вопыту тых жа расійскіх кампаній. Кіраванне цэнамі на кніжную прадукцыю — паўсюдная з'ява нават у заходнім грамадстве. Так, у Францыі, падчас лібералізацыі і дэрэгламентацыі эканамічнай дзейнасці ў 1987 годзе, рэгулюемымі засталіся толькі цэны на газ, святло, чугуначны транспарт, медыкаменты і кнігі. У нас жа льготныя цэны — толькі на падручнікі для школ. Між тым, улічваючы адсутнасць рэкламы і яркіх піяр-кампаній вакол айчынных выданняў, можна было б хоць эканамічна пасадзейнічаць, каб мы маглі сабе дазволіць купляць і чытаць кнігі.

Мікалай ХІМАРДЗІН

Фота Віктара КАВАЛЁВА

Кнігі можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва". Тэлефоны аддзела маркетынгу і рэкламнай дзейнасці: 284-79-65; (факс) 284-82-04.

Магчыма, некаторыя, пабачыўшы матэрыял, скажуць: гэта ж не для "ЛіМа", а для іншага выдання, да прыкладу, "Ваяжа" ці "Падарожніка"... Аднак мы палічылі, што не толькі аматары спорту і турызму вандруюць па свеце, але і пісьменнікі, мастакі, творчая моладзь. Так што нашыя парады могуць ім прыдацца, бо лета, як вядома, час адпачынкаў і паездак.

Без дакумента не прападзеш, калі...

Пашпарт? Пасведчанне?

Дык вось, — калі вы згубілі (у вас скралі) за мяжой пашпарт, не апускайце рукі. Адрозніжце ў паліцэйскі ўчастак, пішыце заяву, пасля чаго патрабуйце, каб вам далі даведку пра тое, што вы звярнуліся ў паліцыю. Потым кіруйцеся да фотаатэлье, рабіце здымак і разам з паперай з паліцыі нясеце ў бліжэйшае беларускае пасольства ці консульства; там вам павінны зрабіць так званае "пасведчанне на вяртанне". Гэта зойме дні два, бо чыноўнікам спатрэбіцца час звязацца з ралзімай, каб высветліць вашу асобу. Праўда, калі ў вас ёсць якое-небудзь іншае пасведчанне асобы, акрамя пашпарта, дык даведку вам зробіць вельмі хутка. Да таго ж для памежнікаў не мае вялікага значэння па якіх дакументах вы своечасова выязджаеце з краіны. Пашпарт ("пасведчанне на вяртанне") запатрабуюць нашы памежнікі, інакш сядзець вам у нейтральнай зоне да высвятлення вашай асобы...

Без правоў на машыне

Многія нашы суайчыннікі выязджаюць за межы Беларусі на машыне. Гэта дае некаторыя перавагі: можна спыніцца дзе і на колькі хочацца, заяджаць у мясціны, не пазначаныя на турыстычных маршрутах, не залежаць ад групы і не пакутаваць ад дыскамфорту ў кампаніі не заўсёды сімпатычных вам асоб. Аднак і пры такім раскладзе могуць узнікнуць непрыемнасці.

Калі за мяжой вы згубілі вадзіцельскія правы, — праблем будзе болей, чым у папярэднім выпадку. Давядзецца звяртацца ў адпаведную дзяржінспекцыю і афармляць новыя дакументы. Трэба ведаць, што беларускія дыпламатычныя прадстаўніцтвы не займаюцца ўзнаўленнем згубленых вадзіцельскіх правоў. Аднак і гэта не ўсе складанасці. Самая галоўная праблема ў тым, што ў кожнай краіне дзейнічаюць свае правілы атрымання падобных дакументаў. Да прыкладу, калі гэтыя непрыемнасці здарыліся з вамі ў Еўропе, вырашыць іх можна будзе на працягу некалькіх дзён, а калі ў Азіі — некалькіх тыдняў. Аднак найперш даведзецца прайсці медкамсію, здаць экзамен па тэорыі і практыцы ваджэння, аплаціўшы гэтыя паслугі. Дарэчы, у іншых краінах паездкі без правоў абыдзюцца вельмі-вельмі дорага з-за вялізарных штрафў. Добра, калі падчас беганіны за новымі правамі не скончыцца тэрмін вашай візы. А калі...? Тады даведзецца ставіць ма-

шыну на стаянку, ехаць дадому, там афармляць новыя правы, а потым — вяртацца за сваім "жалежным канём". Праўда, можна паспрабаваць працягнуць візу, не выязджаючы з краіны, аднак шанцы на гэта малыя... Так, ледзь не забылася сказаць, што вашыя пакуты могуць аказацца марнымі. У тым сэнсе, што правы, атрыманыя такімі перавагамі за мяжой, дома вам будуць... непатрэбныя. І даведзецца ўсю працедуру пачынаць спачатку, таму што грамадзянін Беларусі мае права кіраваць машынай толькі маючы ачыныя правы. І якую можна зрабіць выснову? Свайго "коніка" пакідаць дома, а за мяжой браць машыну ў арэнду. Аднак, як кажуць, ваўка баяцца — у лес не хадзіць.

Дублікат на самалёт

Многія пры вандроўках аддаюць перавагу самалётам: дарагавата, але камфортна і час эканоміцца. Але што рабіць, калі ваш білет на зваротны рэйс некуды знік? А вы да таго ж не запамінілі ні код білета, ні нумар рэйса?

Не пакутуйце. Дастаткова таго, што вы ведаеце як вас завуць і можаце прыблізна назваць дату вашага вылету і дзе вы купілі білет. З гэтымі звесткамі звяртайцеся ў прадстаўніцтва авіякампаніі, рэйсам якой павінны былі ляцець. Калі вы набылі білет у касах авіякампаніі, вам тут жа выпішучу дублікат. Калі купілі ў якім-небудзь транспартным

агенцтве, вам... таксама выпішучу дублікат, толькі перш пройдзе некалькі гадзін.

Ну а калі вы прыехалі ў аэрапорт з рэчамі, валізамі, пакетамі з падарункамі і настроіліся вось-вось пачуць аб'яву пра пасадку на ваш рэйс, а... ну ніяк не можаце знайсці гэтай патрэбнай паперчыны... Тут жа звяртайцеся ў прадстаўніцтва кампаніі. Наўрад ці вас запрасяць на пасадку ў гэты самы самалёт, на які вы спышаліся. Але калі факт (пасля адпаведнай праверкі) таго, што вы насамрэч купілі білет пацвердзіцца, авіякампанія вас адправіць дадому бліжэйшым рэйсам.

Ну а калі падобная праблема з білетам узнікла ў вас пасля таго, як вы ўжо зарэгістраваліся і атрымалі на рукі пасадачны талон? Гэта не бяда, а так, драбязя нейкая. Падыходзьце да стойкі рэгістрацыі авіякампаніі і патлумачце ўсё. Вам тут жа выпішучу дублікат пасадачнага талона, з якім і пройдзеце на борт самалёта. Аднак, увага! Ад наступных слоў можа стаць кепска: у любым выпадку вам даведзецца напісаць так званую "гарантыйную распіску", згодна якой калі вашым згубленым білетам нехта скарыстаецца, вам даведзецца заплаціць за нахабніка. А цяпер расслабцеся: шчасліўчыкам можа аказацца толькі чалавек-цэзка. А такіх за мяжой, як вы разумееце, практычна не бывае!

Вольга КУРТАНІЧ

Фота забяспечана А. СМАЛЯКОМ, Ж. МАЛЕВІЧ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР

Анатоль
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Уладзімір ДАВЫДОЎСКИ
(намеснік галоўнага рэдактара)
Віктар КАВАЛЁЎ
Янка ЛАЙКОЎ
Інеса ПЕТРУСЕВІЧ
Ірына ШАЎЛЯКОВА
Наталія ЯКАВЕНКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
тэл./факс — 284-66-73

E-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылання на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэзэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 2783
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
20.07.2005 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 839

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

**ПРАЦЯГВАЕЦЦА
ПАДПІСКА
НА ІІ ПАЎГОДДЗЕ
2005 ГОДА!**

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 3 месяцы — 10500 руб.
Ведамасная (індэкс — 638562)
на 1 месяц — 4800 руб.
на 3 месяцы — 14400 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 1 месяц — 3800 руб.
на 6 месяцаў — 22800 руб.

«Малодось»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10800 руб.
Ведамасная (індэкс — 749572)
на 1 месяц — 4800 руб.
на 3 месяцы — 14400 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 1 месяц — 3700 руб.
на 6 месяцаў — 22200 руб.

«Польмя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 3 месяцы — 10500 руб.
Ведамасная (індэкс — 749852)
на 1 месяц — 4500 руб.
на 3 месяцы — 13500 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 1 месяц — 3700 руб.
на 6 месяцаў — 22200 руб.

«Всемирная литература»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 1 месяц — 3800 руб.
на 2 месяцы — 7600 руб.
на 4 месяцы — 15200 руб.
Ведамасная (індэкс — 748632)
на 1 месяц — 4800 руб.
на 2 месяцы — 9600 руб.
на 4 месяцы — 19200 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 1 месяц — 4000 руб.
на 6 месяцаў — 24000 руб.

«Нёман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 3 месяцы — 10500 руб.
Ведамасная (індэкс — 749682)
на 1 месяц — 4500 руб.
на 3 месяцы — 13500 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 1 месяц — 3700 руб.
на 6 месяцаў — 22200 руб.